KULTÚRA SLOVA

Populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA
E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, J. Matejčík CSc., PhDr. J. Oravec DrSC., K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., člen korešpondent SAV, J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 9

OBSAH

G. Horák, Päťdesiate výročie . 289

Hlasy o slove

A. Chudoba, Môj vzťah k jazyku 291

Čítame Slovník slovenského jazyka 292

J. Bartoš, O jazykovej kultúre vo Francúzsku 295

J. Sabol, Poznámky o výslovnosti spoluhlásky *v* 298

Diskusie

L. Dvonč, Diskusia o názve *Prior* 301

Rozličnosti

O pôsobení češtiny na slovenčinu. K. Habovštiaková . 305

Málinô, na Málinom. J. Bartoš . 307

Zo slovenských ľudových názvov húb. M. Majtánová . . . 308

Správy a posudky

Sympatický podnikový časopis. J. Horecký 310

Knižka poučná aj pre slovakistov. J. Ružička 311

Elektrická absorpčná chladnička typ 384 A. M. Marsinová. 312

Spytovali ste sa

Gazifikácia nie je plynofikácia. I. Masár 315

Ako písať: Návršie hrdinov, či návršie Hrdinov? L. Dvonč . 316

Strojček na holenie a holiaci prístroj. I. Masár 317

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 9

Päťdesiate výročie

GEJZA HORÁK

V prvom čísle tohto ročníka nášho časopisu sme naznačili, že na jeseň tohto roku oslávime päťdesiate výročie vzniku Československej republiky, štátu dvoch blízkych rovnoprávnych slovanských národov. Jeseň je tu, päťdesiata jeseň od zrodu štátu, ktorý vznikol zo spoločnej vôle Čechov a Slovákov, prišla: naše dva národy vďačne oslavujú. Slováci a Česi sa teraz obzerajú späť, prezerajú známu minulosť a chceli by dovidieť hoci len na jedno desaťročie dopredu. Slobodný život národa je teplá hrada i pre jeho reč a tak radostne spomínať treba i preto, že od jesene roku 1918 rástla, rozrastala sa, mohutnela i národná reč Slovákov, slovenčina. Nuž i preto treba s radosťou spomínať, hoci ani tých päťdesiat veľavýznamných rokov, to posledné polstoročie, nemožno pokladať pre slovenský národ a v ňom i pre slovenčinu za bezoblačnú idylu. Pravdaže, idylu neprežívali v tomto čase ani iné a väčšie národy, ako je národ náš, a tak nebuďme nevďační — dobré i trpké v povzbudivom striedaní treba pokladať za prirodzený údel i v národnom živote.

Prejdime hoci len letkom ponad hraničné časové stĺpy tohto päťdesiatročia a sčiastky aj trocha subjektívne.

Mnohí z nás v tisícdeväťstoosemnástom sa ešte len zberali na svet. Starší priatelia pobehúvali v krátkych nohaviciach a po prvom Dni slobody hodili staré šlabikáre do pece; odvtedy mala už slovenčina napájať školu a obsluhovať celý náš život, v ňom kultúru i vedu. No do tohto radostného nástupu popolušky do úlohy princeznej sa miešali aj hlasy neviery a znevažovania, či mladica vystačí a vydolie obslúžiť všetky oblasti života. Vravelo sa, že do krásnej spisby je súca, lebo v nej je už vyprobovaná, ale do vedy nie, na vedu je vraj prichatrná...

A tak ta, kde sa nedostala razom, ta sa postupne mladistvo predierala a prebíjala.

V tisícdeväťstodvadsiatom ôsmom, keď mladá republika oslavovala prvé desaťročie svojho jestvovania, na juhu museli Slováci manifestovať pod heslom Sme proti revízii! (rozumej: proti revízii hraníc). Slováci a Česi si vtedy znova hlasnejšie a citovejšie sľubovali vernosť, rečnilo sa, počúvali sme básne i hymnické piesne. Oblačilo sa, no ešte búrka neprišla.

Slovenčina sa dôraznejšie hlásila o svoje miesta, ale i o svoju čistotu, krásu a plný rozvoj vo všetkých okruhoch spoločenského života; vytrvalo a sebavedome klopala i na tie brány, ktoré mali ostať pred ňou zapreté. Na začiatku tridsiatych rokov začala klopať pomocou časopisu Slovenská reč: sprvu ochotnícky z Košíc, no potom čím ďalej tým vážnejšie, ale i váženejšie z Martina cez Maticu slovenskú.

V tisícdeväťstotridsiatom ôsmom hrmelo a v tridsiatom deviatom udrelo. Naše bratské národy sa prechodne rozišli. Slovenčina v tých rokoch, keď Československá republika žila iba v spomienkach, naberala sily — mocnela v tichosti.

V štydidsiatom štvrtom jánošíkovsky, ale i štúrovsky zobúdzala Slovensko a po skončenej druhej svetovej búrke vošla s ním do obnovenej republiky. V štyridsiatom piatom si Slováci a Česi znova sľubovali hlasnejšie a skúsenejšie ako predtým, že patria k sebe, že len v spoločnom štáte vidia zabezpečenú svoju budúcnosť. A slovenčina rástla, košatela, ako rástol a košatel náš život. Už sa nikto neopovážil vážnejšie tvrdiť, že táto slovanská sestra češtiny nie je súca na odborné vyjadrovanie, že nezvládze potreby vedeckého myslenia a vyjadrovania.

Po zlomovom štyridsiatom ôsmom roku sme si začali budovať socialistickú republiku. Kde-tu sme i habkali a viacej hovorili o robote, ako robili. Slovenčina v ústach mnohých našich ľudí odbornela a neraz prikrývala i nedostatky tvorivého myslenia. Meravel nám jazyk a na ňom drevenela i reč. No slovenčina predsa len rástla a rozrastal sa i jej výskum, i keď sa požadovalo zbližovanie našich dvoch národov priam odborne organizovaným približovaním našich rečí — predovšetkým slovenčiny k češtine.

A tak v šesťdesiatom šiestom roku sme prijali Tézy o slovenčine ako zhŕňajúce poučenie o našej reči a základnú smernicu pre jej ďalšie pestovanie. Vo svojom základe sú dielom riaditeľa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra prof. Ružičku, ale vo svojej definitívnej podobe, ako boli uverejnené v druhom čísle prvého ročníka tohto časopisu, sú už naše, národnejú a veríme, že v pravom zmysle slova znárodnejú.

Tohto roku, v roku tisícdeväťstošesťdesiatosem, v túto všestranne bohatú jeseň sme si nanovo usporiadali vzťah našich dvoch národov. Československá republika má organizovať život Čechov a Slovákov ako federatívny štát.

Ďalšia cesta Slovákov a Čechov ukáže, že takéto spravodlivé vyrovnanie našich národov bude značiť i ďalší zdravý vývin slovenčiny. Blahoželáme našej zmladenej republike, túlime sa verne pod jej strechu. Skutkami budeme jej dokazovať vernosť. Nie nevýznamným medzi nimi bude i pestovanie a zveľaďovanie slovenčiny, teraz už naplno rovnoprávnej s češtinou. Pousilujeme sa, aby tu doma znela všade krásne, naplno a aby vedeli o nej i vo svete.

HLASY O SLOVE

Môj vzťah k jazyku

Chcem povedať pár slov o otázke vzťahu spisovateľa k jazyku, ako sa javí v praxi, v každodennej tvorivej spisovateľskej robote.

Hneď na začiatku sa vám priznám hádam k trochu staromódnej slabosti. Mám naozaj rád náš živý rečitý hovorový jazyk a uisťujem vás, že nie je to len plané vyznanie. Človek, ktorý je ľahostajný k jazyku, podľa môjho názoru je pravdepodobne ľahostajný i ku každej inej kráse. Okrem tohto som presvedčený, že jazyk má okrem tejto svojej vysokej estetickej hodnoty i epické rozmery, svoju dôstojnosť, a ja si myslím, že by sme mali túto dôstojnosť rešpektovať v rámci akejsi vlastnej dôstojnosti. Žijem náhodou v kraji, kde sa hovorí relatívne dobre a pekne. A priznám sa, som niekedy veľmi šťastný, keď počujem peknú jadrnú reč obyčajných ľudí. Stane sa mi pritom, že zabúdam na zmysel slov a prežívam niečo, čo sa prežíva pri počúvaní hudby. Niekedy človeka môže vzrušiť i obyčajný, naoko fádny text trebárs o počasí. Preto azda aj vo svojej robote sa sústreďujem na hudobnú stránku jazyka, neviem, možno dakedy až prehnaným úsilím. No opäť musím tak trošku staromódne poznamenať, že jazyk je pre mňa objektom krásna. Nedbám, nazvite ma hoci staromilcom, alebo proste ako sa vám páči.

Pri svojej práci s jazykovým materiálom sa orientujem viac-menej uchom. Píšem vetu tak, ako ju predtým počujem. Záleží na intenzite asociácií a myšlienok. Ak pracujem rýchlejšie, nezastavujem sa hľadaním najvhodnejšieho variantu alebo slova, píšem to, čo počujem na prvý raz. Až potom, keď dokončím motív, vraciam sa späť, štylizujem. Vyberám a triedim. Pritom si vypracujem často i niekoľko variantov, ba červenou ceruzkou označím ten, ktorý sa mi vidí z nich najlepší. A opäť sa orientujem viac sluchom, opakujem si vetu, počujem osobitne každé slovo a uvažujem, či správne, výstižne, harmonicky znie v polyfónii vety. Slová, o ktorých mám pochybnosti, zatrhujem opäť červenou ceruzkou, po čase sa opäť k týmto slovám vraciam, pripisujem na margo synonymá alebo adekvátne iné výrazy, ktoré najlepšie

postihujú myšlienku a zároveň nepôsobia v kontexte vety disharmonicky. Nastáva obdobie veľkého hľadania, obdobie triedenia. A tak sa stáva, že po čase mám celý zápisník počarbaný rozličnými poznámkami, slovami, vsuvkami, doplnkami, otáznikmi, výkričníkmi, bodkami, krúžkami, krížikmi — slovom značkami, ktorým napokon nerozumie ani sám autor. A potom sa začne v praxi to najťažšie. Vyberať z niekoľkých možností, slov a motívov tie pravé a odolávať zvodom ostatných. To je myslím to pravé umenie prózy, obdobie premýšľania so slovom a nad slovom. Vtedy sa autorovo trápenie podobá trápeniu zaľúbeného mládenca, ktorý raz nevie, ako má vyznať lásku.*

ANDREJ CHUDOBA

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

domýšľavý — SSJ uvádza ako neutrálne spisovné slovo s príznakom zriedkavosti vo význame „veľa si o sebe mysliaci, preceňujúci sa, namyslený". Ide o pomerne nové prevzatie z češtiny — prvé doklady máme od Hviezdoslava a Šoltésovej. Novší a súčasní autori toto slovo (a jeho odvodeniny *domýšľave, domýšľavosť, domýšľavec* — SSJ z nich zaznačuje iba abstraktum) používajú podľa našich dokladov celkom zriedka. Na prevzatie z češtiny okrem iného poukazujú aj dva doklady na abstraktum v podobe *domýšlivosť* (Hviezdoslav, Jaňšák). O neúplnej adaptovanosti v slovenčine svedčí, že pri slovese *domýšľať si* v našej reči niet korešpondujúceho významu „byť domýšľavý (v češtine význam „být domýšlivý" pri *domýšleti si* jestvuje[2]). Toho ďalším dôsledkom je, že v slovenčine prevzaté adjektívum *domýšľavý* predstavuje neželateľný „homonymný" význam k významu, ktorý celkom prirodzene korešponduje s významom slovesa *domýšľať si* („doplňovať si v mysli, čo nebolo povedané"). Doklad na tento význam (SSJ ho nezaznačuje) máme od A. Bednára: *Prométheus bol premýšľavý, domýšľavý, dôvtipný a vidiaci, Epimétheus nevidel, nevynikal dôvtipom, domýšľavosťou ani premýšľavosťou — bol iba dobromyseľný* (v češtine

* Vybrané zo zborníka *Jazyk a štýl modernej prózy*, Bratislava 1965, 99—100.

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

[2] Pozri *Slovník spisovného jazyka českého*, Praha 1960.

podľa údajov v slovníkoch pri adjektíve *domýšlivý* tohto významu niet, hoci korešpondujúci význam pri slovese je).

Po uvedenom stručnom rozbore pokladáme za primerané adjektívum *domýšľavý* (a odvodeniny) uviesť v slovníku ako heslové slovo menším typom a ekvivalenty *namyslený, samoľúby* polotučne.

Poznámka. 1. Za veľmi vhodný ekvivalent by sme pokladali adjektívum *namýšľavý*, lebo je tu náležitá korešpondencia so slovesom *namýšľať si (niečo)*. Jeho výskyt je však zriedkavý — máme iba dva doklady od M. Rázusa.

2. Pravidlá slov. pravopisu z r. 1931 uvádzajú slovo *domýšľavý* bez poznámky. Vo vydaní z r. 1940 sa označuje za chybné a odporúča sa miesto neho *namyslený*. Od vydania r. 1953 sa neuvádza.

3. V podobnej situácii, v akej je v slovenčine slovo *domýšľavý* (vo význame „namyslený"), je v češtine adjektívum *namyšlený* (chýba korešpondencia so slovesom a Slovník spisovného jazyka českého uvádza, že ide o prevzatie zo slovenčiny).

dopadnúť[1] — SSJ druhý význam „skončiť sa, podariť sa" uvádza ako spisovný s príznakom hovorovosti. Proti používaniu tohto slova v uvedenom význame sa viackrát vyslovili výhrady.[3] Myslíme, že sa to malo akceptovať aj v SSJ tak, že by sa bolo poukázalo na ekvivalenty *skončiť sa, podariť sa* ako na vhodnejšie.

dopasený — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo a vysvetľuje ho synonymom *vypasený*. Vzhľadom na významovo blízku funkciu predpony *do-* napr. v prípadoch *dojedovať sa — dojedovaný, dozlostiť sa — dozlostený* by sme ani adjektívum *dopasený* nepokladali za nespisovné slovo. Ide o spisovné slovo s príznakom zriedkavosti a expresívnosti (expresívnosť SSJ zaznačuje).

Poznámka. Zdá sa, že zo štylistického hľadiska sú uvedené slová s predponou *do- (dozlostený, dojedovaný, dopasený)* expresívnejšími (resp. expresívnymi) synonymami slov utvorených inou predponou *(nazlostený, najedovaný, vypasený)*. To možno pokladať za fukčné obohatenie.

dopis, dopisnica — SSJ pri týchto slovách odporúča ako lepšie ekvivalenty *list, karta, lístok, korešpondenčný lístok*. Súhlasíme s takýmto riešením, myslíme však, že to mohlo byť zvýraznené aj graficky (obyčajný typ proti polotučnému). Ďalej myslíme, že sa obdobne malo postupovať aj pri slovách *dopisovať si* (SSJ hodnotí ako zastarané) a *dopisovateľ* (SSJ uvádza ako neutrálne spisovné slovo; situácia je tu taká, že sa frekvencia tohto slova badateľne znižuje a stúpa používanie ekvivalentného *korešpondent*[4]).

---

[3] Napr. v Slovenskej reči VI, 237.

[4] Rovnakú mienku vyslovil aj Š. Peciar (p. *Otázky marxistické jazykovědy*, Praha 1962, str. 439).

doposavád — SSJ uvádza ako spisovné, knižné zastarané slovo. Myslíme, že toto slovo na dosiahnutie archaickosti využiť nemožno. V každom prípade by sa hodnotilo ako slovo mimo rámca normy. V SSJ sa malo ako heslové slovo uviesť menším typom a jeho spisovné ekvivalenty *dosiaľ, doteraz* polotučne (alebo sa o potrebe zaradiť ho do slovníka mohlo uvažovať, pretože sú naň iba dva doklady).

Poznámka. 1. Pravidlá z r. 1940 príslovku *doposavád* uvádzajú ako chybnú a odporúčajú *doteraz*.

2. Tie isté Pravidlá označujú za chybnú aj príslovku *doposiaľ* (od vydania r. 1953 sa uvádza bez poznámky). Z toho, že sa ako správne odporúča *dosiaľ*, možno usudzovať na výhrady proti súčasnému výskytu dvoch synonymných predpôn *do-* a *po-* (možno preto hovoriť o „zbytočnosti" predpony *do-*). Tieto výhrady síce z logického hľadiska obstoja, ale je známe, že v jazyku vždy priamočiara logika neplatí. Počet dokladov a zreteľ na autorov ukazuje, že je vhodnejšie slová *doteraz, posiaľ, dosiaľ* a *doposiaľ* pokladať za rovnocenné synonymá, pričom *posiaľ* a *doposiaľ* majú relatívne nižšiu frekvenciu.[5] (Okrem toho argumenty v prospech podoby *doposiaľ* možno hľadať aj v tom, že bežný používateľ slovo *posiaľ* už nepociťuje ako predponové, resp. rozložiteľné.)

doprevadiť, doprevodiť — SSJ uvádza ako knižné zastarané slová a vykladá ich synonymami *vyprevadiť, odprevadiť*. Je pravda, že absolútna väčšina dokladov je od starších autorov, ale máme aj doklady novšie a celkom nové, z ktorých nie je zjavný zámer použiť zastarané slovo. Preto by bolo bývalo vhodnejšie tieto slová uviesť ako chybné z hľadiska normy (menším typom).

Poznámka. 1. SSJ nezachytáva ďalší význam „doviesť, dopraviť", ktorý je doložený niekoľkokrát. Napr.: *Likavský kancelár ma citoval, aby som z Poľska doprevadil toho, čo svätých maľuje.* (Fabry) — *Už si aj cáricu z Ruska doprevadili a nosia ju so spevom okolo.* (Záborský) Myslíme, že aj tie doklady, ktorými sa v SSJ dokladá význam „vyprevadiť, odprevadiť", patria vlastne k tomuto ďalšiemu významu. (Tento význam sa v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu vysvetľuje synonymom *odviesť* a v zátvorke sa zaznačuje „obyč. násilne". Pri slove *doprevodiť* je iba jeden význam: „zaviesť, doviesť").

2. Pre slová *doprevádzať* (v prvom význame — druhý význam sa v SSJ uvádza z hľadiska normy primerane) a *doprevod* navrhujeme rovnaké riešenie ako pre *doprevadiť, doprevodiť*. SSJ ich charakterizuje ako knižné zastarané. Máme však doklady aj zo súčasnosti (napr. až desať dokladov na podobu

[5] Relatívne nižšiu frekvenciu alebo relatívnu zriedkavosť chápeme ako výsledok porovnania výskytu dvoch (alebo viacerých) synoným. Nejde tu o zriedkavosť, ktorú treba zaznačovať v slovníku (tú by bolo možno nazvať absolútnou zriedkavosťou).

doprovod), z ktorých nemožno usudzovať na nijaký štylistický zámer, iba na chybu.

dorafať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s príznakom expresívnosti vo význame „odrieť; doráňať". Okrem Rysuľovho dokladu, ktorý uvádza SSJ, máme ešte doklad od Bešeňovského: *Skrochmelil sa kdesi a d o r a f a l s i celý ňucháč.* Slovo *dorafať* je však celkom organicky utvorené od základného spisovného slovesa *rafať* vo význame „udierať, biť, tĺcť" (podľa toho by pri slovese *dorafať* bol vhodnejší výklad *dotĺcť, dodrviť, poudierať*). Slovo *dorafať* by sme teda pokladali za spisovné s príznakom expresívnosti (a prípadne zriedkavosti).

O jazykovej kultúre vo Francúzsku

JOZEF BARTOŠ

Počas svojho pobytu vo Francúzsku som usilovne študoval i stav tamojšej jazykovej kultúry. Všímal som si hlavne rozhlas, televíziu a tlač a usiloval som sa pochopiť stav jazykovej kultúry i na francúzskych školách. Domnievam sa, že by tieto skúsenosti mohli byť v nejednom ohľade podnetom do ďalšej práce i pre nás.

Sledoval som niekoľko televíznych relácií, určených jazykovej kultúre. Francúzska televízia venovala týždenne dve polhodiny týmto vysielaniam: vo štvrtok a v nedeľu dopoludnia. Každá relácia sa skladala zo stálych častí: pravopis (flashes d'ortographe), gramatika (la grammaire dans le vent) a slovník (donnez-vous-le mot). Určitý počet relácií sa ešte rozšíril o rubriky, týkajúce sa slovného vyjadrenia písomného alebo ústneho: korešpondencia (au pied de la lettre), rady, ako sa správne vyjadrovať (plume en main) a ústne rozprávanie (le racontatron). Štátny pedagogický ústav a školská televízia vydali pre televíznych divákov i príručku (kniha *A mots découverts* má 236 strán a posielajú ju každému záujemcovi zadarmo), v ktorej sú spracované všetky televízne vysielania, týkajúce sa jazykovej kultúry. Divák sa na vysielanie môže takto vopred pripraviť. Knihe A mots découverts predchádzala príručka *Des mots pour nous comprendre.* Dospelí diváci (lebo relácie boli určené pre nich) mali o relácie veľký záujem. Svedčilo o tom mnoho ďakovných listov, ktoré usporiadatelia dostávali. Organizátori vysielaní sa pridržali zásady: urobiť vysielanie čo naj-

pútavejším a tak vzbudiť záujem o čítanie a o ďalšie vzdelávanie sa. Tento zámer sa im podľa mojej skromnej mienky dokonale vydaril.

Vysielanie sa teda obracalo na dospelých poslucháčov (kvalifikovaní robotníci, technickí pracovníci, úradníci, stredné vrstvy), ktorí sa stretávajú vo svojom súkromnom živote alebo v zamestnaní s rôznymi ťažkosťami v ústnom alebo v písomnom vyjadrovaní o veciach bežného života. Okrem nich chceli organizátori relácií pomôcť aj izolovaným divákom na vidieku a v predmestiach, ktorí často nemajú ani času ani finančných prostriedkov vybrať sa do kultúrnych centier. Dokonca i profesori mohli nájsť v nových pedagogických koncepciách látku na úvahu a obohatenie, pretože relácie boli pripravené so zreteľom na dospelého diváka a slepo nekopírovali pedagogiku dospievajúcich.

I francúzsky rozhlas výdatne prispieva k zvýšeniu jazykovej kultúry. Rozhlas a televízia organizujú každoročne Coupe Emile-de-Girardin. Pohár sa udeľuje najlepším hlásateľom francúzskeho rozhlasu a televízie. Dňa 27. januára, v deň Sv. Jána Zlatoústeho, odborníci Office du Vocabulaire français (O. V. F.) pozorne počúvajú hlásateľov a redaktorov rozhlasu a televízie so zoznamom najčastejšie sa opakujúcich chýb, vypracovaným na túto príležitosť. Takýto zoznam majú k dispozícii nielen pracovníci rozhlasu a televízie, ale i novinári, ktorí sa tiež zúčastňujú na celej akcii. Laureátov pohára takto určuje čo možno najväčší počet poslucháčov a televíznych divákov. Počas celého roka si jazykoví odborníci všímajú jazykovú úroveň relácií a vypracúvajú podrobné zoznamy najcharakteristickejších chýb. Tieto zoznamy sa pravidelne publikujú v tlači.

Dvadsiaty siedmy január je teda dňom bez „gramatickej nehody" na vlnách. Je to deň bez slovníkových a výslovnostných nehôd. Office du Vocabulaire français sa stavia proti degradácii jazyka najmä v oblastiach, kde sa prejavuje ako najnákazlivejšia a navrhol Sv. Jána Zlatoústeho za patróna tých, ktorí hovoria pred mikrofónom. Porota si všíma najmä jazyk redaktorov (syntax a slovník). Office du Vocalulaire français upozorňuje systematicky na „rádiofonické" chyby, opakuje ich, zaznamenáva a triedi. V časopise Vie et langage má pravidelnú rubriku La consultation permanente de l' O. V. F., v ktorej upozorňuje na chyby proti výslovnosti, dikcii, gramatike, syntaxi a štýlu. Pravidelnú jazykovú rubriku má i programový týždenník francúzskeho rozhlasu a televízie Télé 7-jours. Rubrika sa volá Télé-langage. Rozhlasoví a televízni hlásatelia a redaktori nachádzajú tu nielen chyby, ktorých sa pri vysielaní dopustili, ale aj ich opravy.

Francúzska televízia a rozhlas urobili nedávno dlhú anketu o výslovnosti, slovníku a gramatike. Závery boli takéto: Výslovnosť sa modifikuje pod vplyvom nevedomosti, nekontrolovaného čítania a anglománie; slovník sa veľmi rýchlo obnovuje, je preplnený neologizmami, slová menia zmysel pod vplyvom nevedomosti, snobizmu a záľuby

v emfáze; gramatické pravidlá sa zjednodušujú pod vplyvom nevedomosti a nedbanlivosti.

Prejdem teraz k francúzskej tlači. Je známe, že mnohé francúzske noviny a časopisy majú jazykovú rubriku. Mal som veľa ráz možnosť presvedčiť sa o tom. Nešlo však len o noviny a časopisy celoštátneho dosahu. Jednotlivé kraje si vydávajú svoje miestne časopisy a i v týchto časopisoch sú často jazykové rubriky. Uvediem niektoré názvy týchto rubrík: Obrana francúzskeho jazyka, Hovorme správne po francúzsky, Francúzsky jazyk, Úsmevy reči, Aká francúzština a pod. V jazykových rubrikách sa najčastejšie zjavujú príspevky, týkajúce sa správnosti použitého výrazu, odpovede na otázky čitateľov, správy o jazykovedných poradách a konferenciách o jazykovej kultúre atď. V niektorých časopisoch a novinách sa takýto jazykový príspevok uverejňuje pravidelne na tom istom mieste, v iných zas išlo skôr o sporadické články. Príspevky píšu známi lingvisti. Rozsah článkov je rozličný. Niekedy je to len malá glosa, inokedy, keď ide o príspevok zásadného rázu, sa článku venuje omnoho viac miesta.

Osobitným časopisom, ktorý sa vo Francúzsku venuje jazykovej kultúre už dlhé roky, je mesačník *Vie et langage*. Prezrel som si viac ročníkov tohto časopisu. Prekvapila ma hlavne jeho typografická úprava. Časopis je bohato ilustrovaný, popretkávaný veselými príhodami, anekdotami a kvízmi. V každom čísle je poradňa pre čitateľov. Teoretickým otázkam sa venuje časopis *Le français moderne*. Všimol som si, že mnohé štúdie a príspevky v tomto časopise pochádzajú z pera zahraničných jazykovedcov.

Keď hovoríme o tlačenom slove, treba spomenúť i činnosť niektorých vydavateľstiev. Mám na mysli hlavne vydavateľstvo Larousse, ktoré vydáva okrem slovníkov francúzštiny i mnohé populárno-vedecké knihy o modernej francúzštine. V poslednom čase vyšli napr. knihy: A. V. Thomas, Dictionnaire des difficultés de la langue française; Jaques Capelovici, Parlons (correctement) français. Guide pratique. Posledná kniha je pre hlásateľov rozhlasu a televízie.

Počas svojho pobytu vo Francúzsku som sledoval i jazykovú kultúru na školách. Za najčastejšie medzery vo vyučovaní francúzštiny sa všeobecne pokladajú: neznalosť najbežnejších výrazov, škodlivé pomknutie významu slov, nedostatok praktického etymologického vyučovania, dublety vo francúzštine, invázia barbarizmov, zarážajúce pravopisné chyby, nesprávne používanie paroným (= slovo odvodené od rovnakého základu ako iné slová, preto blízke s nimi zo zvukovej stránky), slabé ovládanie normy. Žiaci sa cvičia komentovať texty bez toho, že by sa naučili slovník, pravopis a syntax. Francúzski lingvisti si potom oprávnene kladú otázku: Môže projektant projektovať stavbu, ak nepozná materiál, z ktorého sa konštrukcia postaví? Obrana francúzskeho jazyka podľa francúzskych teoretikov znamená chrániť francúz-

štinu proti nebezpečenstvám, ktoré jej hrozia: nevedomosť, nedbanlivosť, vulgarizmus, prepiatosť, vyumelkovanosť, verbalizmus a snobizmus. Odstraňovanie chýb v dikcii a syntaxi je prostriedok negatívneho konania. Omnoho účinnejšie je konať pozitívne. Treba teda usmerňovať vývoj, zamedziť, aby sa normálny vývoj neocitol v anarchii. Taká je mienka tých, ktorým leží na srdci jazyková kultúra vo Francúzsku.

Francúzskym stredoškolákom veľmi účinne pomáha rozhlas. Francúzsky rozhlas vysiela niekoľkokrát týždenne dvadsaťpäťminútové relácie venované gramatike, syntaxi, fonetike, literatúre pre jednotlivé ročníky strednej školy. Relácie sú na vysokej odbornej a metodickej úrovni. Pripravuje ich Štátny pedagogický ústav v Paríži. Vysielanie je pod patronátom Ministerstva školstva.

Na záver svojho príspevku by som rád zdôraznil, že i francúzski verejní činitelia pripisujú veľkú dôležitosť správnosti svojho jazykového prejavu. Moji kolegovia na katedre, kde som pôsobil, mi potvrdili, že jazykové prejavy francúzskych verejných činiteľov sú na neobyčajne vysokej úrovni.

Poznámky o výslovnosti spoluhlásky v

JÁN SABOL

Spoluhláska *v* má v zvukovej sústave spisovnej slovenčiny osobitné postavenie vyplývajúce z toho, že so svojím protikladom — so spoluhláskou *f* — nie je v takom vzťahu, v akom sú ostatné dvojice zviazané vlastnosťou znelosti (napr. *z — s, ž — š, b — p, g — k* atď.). Používatelia spisovného jazyka však veľmi často na pozadí uvedených dvojíc spoluhlások hodnotia aj vzťah *v — f;* výsledkom je potom nesprávna asimilácia, a teda nespisovná výslovnosť spoluhlásky *v*.

Na správnu výslovnosť spoluhlásky *v* v spisovnej slovenčine treba osobitne upozorňovať najmä preto, lebo v susedných slovanských jazykoch (napr. v češtine, poľštine, ruštine) a na veľkej časti slovenského nárečového územia platia vo vzťahu *v — f* iné zákonitosti ako v spisovnej slovenčine. Nesprávna výslovnosť spoluhlásky *v* patrí preto k najčastejším chybám v slovenskej spisovnej výslovnosti.

Vhodným východiskom pre nácvik výslovnosti spoluhlásky *v* v spisovnej slovenčine môže byť — podľa nášho názoru — základná rytmická jednotka súvislej reči — slabika.

Výslovnosť spoluhlásky *v* závisí totiž od pozície v slabike: rozhodujúce je postavenie na začiatku a na konci slabiky.

Začiatok slabiky si treba predstaviť ako pozíciu pred nositeľom slabičnosti a koniec slabiky ako pozíciu po nositeli slabičnosti. Nositeľ slabičnosti je vždy hláska s najväčším stupňom zvučnosti, sonority (samohláska, dvojhláska, slabičné r, l).

Vychádzajúc z toho, môžeme pre výslovnosť spoluhlásky *v* v spisovnej slovenčine určiť tieto pravidlá:

Spoluhláska *v* sa vyslovuje

1 na začiatku slabiky

a) pred znelou hláskou ako pernozubné (labiodentálne) *v: vrava* — *vra-va*, *vyvolávanie* — *vy-vo-lá-vaňie*, *povraz* — po-*vras*, *havran* — *ha-vran*, *v lavici* — *v la-vi-ci* ; podobne napr. *kvet* (pozícia na začia ku slabiky — pred nositeľom slabičnosti) *dvere, tvoj, v okne, v raždí, svet, sval, z Váhu* atď.;

b) pred neznelou spoluhláskou ako pernozubné (labiodentálne) *f: vták* — *fták*, *v tieni* — *f tie-ňi*, *povstanie* — po-*fsta-ňie*, *zavše* — za*fše* ; podobne napr. *vtedy, v sene, v krovi* atď.;

2. na konci slabiky ako obojperné (bilabiálne) polosamohláskové *u: domov* — do-mou, *prv* — pru, *novší* — nou-ší, *dievča* — dieu-ča, *spev* — speu, *správca* — spráu-ca, *bratov* — bra-tou , *lievč* — lieuč (opäť pozícia na konci slabiky — po nositeli slabičnosti). Spoluhláska *v* sa v tejto pozícii realizuje ako *u* pred akoukoľvek hláskou, to platí aj pre viazanú výslovnosť: *bratov klobúk* — bratou klobúk, *spev už utíchol* — speu už utíchol, *rev leva* — reu leva, *kov cvendží* — kou cvendží, *úsmev uja* — úsmeu uja, *názov obce* — názou opce

Koncovka *-ou* v 7. páde jednotného čísla ženských podstat. mien sa vyslovuje rovnako ako koncovka *-ov* v 2. páde množného čísla substantív mužského rodu a privlastňovacích prídavných mien: *so ženou* — zo ženou, *od chlapov* — ot chlapou.

Treba poznamenať, že pred sonórnymi spoluhláskami *n, ň, l, ľ* je v spisovnej výslovnosti dvojaká realizácia spoluhlásky *v: rovný* — rouní alebo rovní, *pevne* — peuňe//pevňe, *pavlač* — paulač//pavlač, *hnevlivý* — hňeuľiví//hňevľiví.

V pozícii na konci slabiky sa žiada vysloviť bilabiálne *u* aj v slovách a tvaroch *červ* — čeru, *nerv* — neru , *rezerv* — rezeru, *konzerv* konzeru , v ktorých Pravidlá slovenského pravopisu predpisujú výslovnosť s pernozubným *v*. K týmto výrazom možno ešte pridať tvar *sálv* (2. pád množ. čísla od slova *salva*), ktorý by tiež bolo treba vy-

sloviť s u — *sálu* . Pri výslovnosti s pernozubným *v* sa po koncovej spoluhláske zjavuje ešte slabý samohláskový pazvuk, čo je pre slovenčinu cudzie a neprirodzené, ale najmä neštruktúrne. Vo viazanej výslovnosti sa pred neznelou spoluhláskou toto *v* realizuje zasa ako *f* (hoci ide o pozíciu na konci slabiky): *zvuk sálv sa rozlieha* — zvuk sálf sa rozlieha, opäť nesystémovo, a teda nesprávne v spisovnej slovenčine. Preto sa treba usilovať aj v týchto tvaroch — hoci je to artikulačne ťažšie ako v ostatných prípadoch — o výslovnosť s obojperným *u*.

Uvedeným pravidlám o výslovnosti spoluhlásky *v* sa podriaďujú aj slová cudzieho pôvodu: *tomahavk* — tomahauk , *klaun/clown* — klaun — ide o pozície na konci slabiky (po nositeli slabičnosti), preto je tu výslovnosť s bilabiálnym *u*.

Záverom sa žiada upozorniť na asimiláciu *v*<*f* a *f*<*v*. Asimilácia *v*<*f* nastáva iba na začiatku slabiky pred neznelou spoluhláskou *(vták, vkročiť, privstať si* — vyslov fták, fkročiť, prifstať si); asimilácia *f*<*v* nastáva v pozícii na konci poslednej slabiky slova pred znelou hláskou: *grófj Elemír* — grófv Elemír, *šéfj ústavu* — šéfv ústavu. Pretože v domácich slovách sa spoluhláska *f* na konci slova (čiže na konci poslednej slabiky slova) nevyskytuje, asimilácia *f*<*v* je vlastne iba v slovách cudzieho pôvodu. Aj cudzie slová sa musia pri tejto dvojici spoluhlások zviazaných vlastnosťou znelosti — podobne ako pri iných dvojiciach — plne podriadiť domácemu slovenskému asimilačnému systému.

Výslovnosť spoluhlásky *v* sa v spisovnej slovenčine realizuje svojráznym spôsobom, preto si jej nácvik zaslúži zvýšenú pozornosť v školách, v rozhlase, v televízii, vo filme i v divadle.

Ks

DISKUSIE

Diskusia o názve Prior

LADISLAV DVONČ

V Bratislave sa tohto času stavia nový, súčasným požiadavkám plne zodpovedajúci moderný obchodný dom. Tento obchodný dom dostal názov *Prior.* Novšie dostali názov *Prior* všetky obchodné domy v našej republike s výnimkou niektorých pražských obchodných domov *(Bílá labuť, Dům módy* a *Darex).*

O pôvode tohto názvu stručne sa zmienila na stránkach tohto časopisu M. P i s á r č i k o v á v poznámke o skloňovaní názvu *Prior (V Priore,* Kultúra slova 2, 1968, 30). Názov je prevzatý z latinčiny, resp. na označenie obchodného domu bol tu použitý latinský výraz *prior,* ktorý má význam „prednejší, lepší, význačnejší".

K názvu *Prior* odznelo v našej tlači niekoľko kritických pripomienok, vedených z rozličných strán. Boli to hlasy jazykovedcov, ale i nejazykovedcov.

Prvou kritickou poznámkou k názvu *Prior* je hlas jedného z účastníkov dvoch súťaží na pomenovanie nového obchodného domu v Bratislave. Vo svojej poznámke sa Ján H l o ž a n *(Prečo Prior? K článku Prior sľubuje spokojnosť,* Večerník, 18. 11. 1967, str. 4) opytuje, prečo nový obchodný dom dostal pomenovanie latinského „znenia i významu". Autor kladie ďalej otázku: „Či naša slovenčina je taká chudobná, že z nej nebolo možné vykúzliť slovenské pomenovanie?" Odmieta teda cudzí názov nového obchodného domu a dáva prednosť domácemu pomenovaniu.

Na Hložanovu poznámku som nadviazal príspevkom *Názov Prior naozaj nevyhovuje,* ktorý tiež vyšiel vo Večerníku (v čísle z 25. 11. 1967 na str. 4). Upozornil som, že názov Prior nevyhovuje skôr preto, lebo slovo *prior* sa v našom jazyku, ako aj v iných kultúrnych jazykoch používa vo význame „predstavený kláštora v niektorých reholiach". Ide o to, že názov *Prior* sa nebude chápať ako použitie latinského slova v pôvodnom význame, čo mali autori návrhu na mysli, ale skôr ako použitie podstatného mena *prior* vo význame „predstavený kláštora v niektorých reholiach". V každom prípade je tu podklad pre nesprávne chápanie pomenovania *Prior.* Upozornili sme, že zavedenie názvu *Prior* práve pre možnosť takejto nesprávnej interpretácie nemožno pokladať za šťastný krok.

Za istý „diskusný príspevok" možno pokladať aj stanovisko populárnej postavy Fera Trefulku v týždennom kreslenom seriáli Týždeň Fera Trefulku na stránkach Večerníka (v čísle z 2. 12. 1967 na str. 16): „Ja by som navrhoval Kardinál...". Tento výrok vtipne nadväzuje na uvedený výklad o používaní slova *prior* ako podstatného mena s významom „predstavený kláštora v niektorých reholiach".

Pri názve *Prior* upozornilo sa aj na jeho nápadnú podobnosť s názvom známeho parížskeho obchodného domu *Dior* v dvoch príspevkoch: v drobnej poznámke *„Prior"* v Predvoji 4, 1968, č. 2, str. 6 a v našej poznámke *Naša jazyková „originalita"* vo Večerníku z 20. 1. 1968 na str. 5. Hodnotili sme takýto postup ako nedostatok vlastnej tvorivosti a vlastných vtipných myšlienok pri tvorení nových názvov a ako kopírovanie cudzích vzorov.

Z inej strany sa vedie kritika proti používaniu názvu *Prior* v kritickej poznámke na stránkach Roháča *Kam sa len pozrieš, samý Prior* (v čísle z 21. 2. 1968 na str. 8). V tejto poznámke sa kladie otázka, či bolo správne zrušenie doterajších názvov obchodných domov na Slovensku a zavedenie jednotného názvu *Prior* pre všetky obchodné domy v republike (autor pritom osobitne zdôrazňuje ponechanie doterajšieho názvu pražského obchodného domu *Bílá labuť*).

Poslednú kritickú poznámku k názvu *Prior* sme čítali v príspevku Š. Michalusa *O istej módnej vlne* na stránkach tohto časopisu (Kultúra slova 2, 1968, 78). Hodnotí vec z hľadiska pomeru domácich a cudzích slov.

Proti používaniu názvu *Prior* sa vyslovilo, ako ukazuje tento prehľad, niekoľko námietok; nemožno ich obísť bez povšimnutia.

V dvoch príspevkoch sa upozorňuje na nevhodnosť použitia cudzieho názvu namiesto domáceho, resp. na nevhodnosť nahrádzania ustálených domácich názvov obchodných domov novým názvom cudzieho pôvodu (porov. predošlé názvy *Dunaj, Hornád, Mladosť, Hron* atď.). Naša verejnosť býva na cudzie slová veľmi citlivá. (Pravdaže, so všetkými kritickými, resp. extrémnymi hlasmi na adresu cudzích slov v našom jazyku nemožno súhlasiť; porov. k tomu našu poznámku *Zbytočný hnev na cudzie slová,* Jazyková poradňa IV, Bratislava 1966, 14—15.) Vec vyzerá však trochu inak pri vlastných menách. Tu možno pokladať za istú výhodu, ak sa používajú domáce priezračné výrazy, ktorým každý dobre rozumie, a naopak nepoužívajú sa cudzie slová, ktoré bežnému používateľovi jazyka robia zvyčajne ťažkosti (napr. z hľadiska výslovnostného).

Ďalej sa kriticky hodnotí názov *Prior* z významového hľadiska, ako je to v upozornení na význam podstatného mena *prior* v slovenčine a v iných kultúrnych jazykoch. Pri návrhoch na nové vlastné mená obchodných inštitúcií treba sa vyhnúť názvom, pri ktorých môžu vznikať nevhodné asociácie. Napr. asociáciám názvu *Prior* s podstatným me-

nom *prior* s významom „predstavený kláštora v niektorých reholiach" sa nemožno vyhnúť vysvetlením (o ktorom koniec koncov nemusí každý vedieť), že tu ide o použitie príd. mena *prior* s významom „prednejší, lepší, význačnejší". Spájanie názvu *Prior* s podstatným menom *prior* je tým ľahšie, že ide o slová z rovnakého slovného druhu.

Nemožno naľahko obísť ani nevhodné nepodobňovanie cudzích vzorov (porov. upozornenia na podozrivú podobnosť názvu *Prior* s názvom známeho parížskeho obchodného domu *Dior*). Kopírovanie cudzích vzorov, nedostatok vlastných návrhov sa vždy hodnotí ako istý nedostatok. Môže to vyvolávať aj dojem, že ide o získavanie dobrej povesti na základe podobnosti názvu s niektorým iným názvom, ktorého dobrý zvuk vo svete je všeobecne známy (tak je to pri názve *Dior* — ide o meno majiteľa módneho domu Diora).

Negatívne sa posudzuje aj nahrádzanie zaužívaných, ustálených názvov novým názvom. Požiadavka istej ustálenosti názvov je veľmi aktuálna najmä v obchode. Časté zmeny názvov nie sú v tejto oblasti vítané, lebo vyvolávajú vo verejnosti pocit neistoty, neustálenosti, predstavu svojvoľných a zbytočných administratívnych zásahov aj tam, kde zmeny nie sú potrebné.

V jednej kritickej poznámke sa hovorí aj o uniformite názvov pri zavedení názvu *Prior* ako jednotného označenia všetkých obchodných domov v republike. Už to, že obchodné domy v jednotlivých mestách dostávajú rovnaké pomenovanie, by sa v zásade nemuselo hodnotiť negatívne. Ide o jednotné označenie všetkých podnikov, patriacich tej istej obchodnej organizácii. Je to vlastne rovnaký prípad, ako bolo používanie mena *Baťa* na označenie všetkých predajní, ktoré kedysi patrili tomuto priemyselníkovi. Používanie jednotného názvu nerobí nijaké ťažkosti, pokiaľ sa v každom meste vyskytuje len jeden obchodný dom. Isté ťažkosti však nastávajú vtedy, keď v jednom meste je niekoľko obchodných domov, umiestnených zvyčajne na rozličných uliciach. Vtedy je jednotný názov nevýhodný. Pomenovanie *Prior* (resp. hociktoré iné pomenovanie na označenie všetkých obchodných domov v republike) takto prestáva byť jednoznačným pomenovaním istého objektu, istého obchodného domu. Tým sa zjavne oslabuje hodnota a poslanie názvu *Prior* ako vlastného mena, ktorým sa majú vzájomne odlišovať predmety toho istého druhu. Pri používaní názvu *Prior* na označenie všetkých obchodných domov v republike nejde už potom ani o vlastné meno a či vlastné mená jednotlivých obchodných domov, ale o použitie názvu *Prior* ako názvu istej obchodnej organizácie na označenie jednotlivých predajní — obchodných domov, ktoré tejto organizácii patria. Ako vlastné meno jedného obchodného domu môže takéto pomenovanie fungovať len v prípade používania tohto názvu na označenie jediného obchodného domu v jednom meste. Ak sa názov *Prior* používa na označenie niekoľkých obchodných domov v tom

istom meste, vzniká akási homonymita názvov obchodných domov. Presná identifikácia každého jednotlivého obchodného domu je potom možná len s použitím pomenovania ulice, na ktorej sa obchodný dom nachádza. Tento nedostatok si zrejme uvedomili pracovníci obchodných domov, keď začali na označenie doterajšieho obchodnému domu Dunaj v Bratislave na námestí Slovenského národného povstania používať názov *Prior-Dunaj*. Takýto názov sa však v praxi nemôže používať. Nazdávame sa, že sa tu bude naďalej používať názov *Dunaj*. Názov *Prior* sa takto môže používať na označenie jedného obchodného domu v tom istom meste, konkrétne v Bratislave na označenie obchodného domu na Kamennom námestí. Tým sa však situácia vracia k pôvodnému stavu, keď názvom *Prior* mal byť pomenovaný práve len novostavaný obchodný dom v Bratislave na Kamennom námestí. Ako vidieť, jednotný názov *Prior* na označenie všetkých obchodných domov v republike prináša ťažkosti, ak sa používa ako názov obchodných domov v jednom meste (napr. v Prahe, Bratislave alebo v Brne). Preto nás ani neprekvapuje, že v Prahe si niektoré obchodné domy ponechali staršie zaužívané názvy.

Pravda, nemožno vylúčiť ani možnosť, že používanie jednotného názvu *Prior* na území celej republiky sa bude hodnotiť ako nedostatok už aj preto, že sa vždy používa rovnaký názov. V tejto súvislosti by sme mohli upozorniť na článok Š. Gráfa *Hotel Hviezdoslav* (SR 8, 1940/41, 59), v ktorom autor mal na mysli podobný prípad v okruhu názvov hotelov. Š. Gráf hovorí, že po prevrate sa u nás chytro rozšírila a vžila módna obyčaj pomenúvať hotely, kaviarne, kiná a iné takéto podniky cudzími, napokon i celkom ošúchanými názvami, čo sa odôvodňovalo potrebami cudzineckého ruchu. Lenže „takých Palacov a Grandov bolo a je v každej krajine únavne veľa a iste je to veľmi otupné i pre cudzinca stretávať sa s rovnakými menami hotelov v mestách rozličných štátov". Hoci pri používaní názvu *Prior* a napr. názvu *Palace* alebo *Grand* nejde o rovnaký prípad (všetky hotely označené názvom *Palace* alebo *Grand* nepatria tomu istému podniku), používanie rovnakého názvu na rozličných miestach nemusí sa hodnotiť ako výrazný klad.

Diskusia o názve *Prior* ukázala, že naša verejnosť, a to nielen „jazykovedná", venuje otázke vhodných názvov takých organizácií, ako sú napr. obchodné domy, značnú pozornosť. Samotná diskusia o jednotnom názve všetkých obchodných domov v republike nás neprekvapuje. Ale prekvapuje nás, že riaditeľstvo obchodných domov (so sídlom v Bratislave) nezaujalo v tlači k týmto kritickým hlasom nijaké stanovisko. Nazdávame sa však, že na verejnú kritiku, vyslovenú v našej tlači, by sa malo vedenie našich obchodných domov ozvať a vysvetliť, prečo naďalej zotrváva pri názve, ktorý bol z viacerých strán odmietnutý. Ani v takých prípadoch, ako je určenie názvu niektorých podni-

kov s celoštátnou pôsobnosťou, nemalo by sa u nás postupovať podľa starých praktík vrchnostensky, ale vec by sa mala demokraticky prediskutovať s uvedením všetkých za i proti. Bolo by chybou, keby sa argumenty v prospech názvu *Prior* mali obmedziť len na to, že niekto bol už prípadne za tento návrh odmenený istou sumou a že sa aj na reklamu, na inzeráty, návrhy na značku a pod. vydali isté peniaze.

ROZLIČNOSTI

O pôsobení češtiny na slovenčinu

Čeština ako vyspelý spisovný jazyk zohrala v dejinách slovenského jazyka od najstarších čias dodnes významnú úlohu: v istom období dokonca suplovala domáci spisovný jazyk, bola vzorom pre utvárajúce sa predspisovné kultúrne jazykové útvary (najmä pre tzv. kultúrnu západoslovenčinu), pôsobila na rozvoj slovnej zásoby spisovnej slovenčiny (najmä vrstvy kultúrnych slov) od čias Antona Bernoláka až do dnešných dní. Vo vývine slovenského jazyka je však zjavné nielen úsilie budovať predspisovný kultúrny a neskôr spisovný slovenský jazyk podľa vzoru vyspelejšej češtiny, ale i protichodná tendencia brániť sa nadmernému, zbytočnému, z hľadiska vnútorného systému slovenského jazyka neorganickému preberaniu nepotrebných a neústrojných slovotvorných a lexikálnych českých prvkov.

I v súčasnosti pozorujeme, že každodenný kontakt slovenčiny s češtinou neraz i nežiadúco pôsobí na slovenčinu, najmä na jej slovnú zásobu. Predovšetkým v dennej tlači a v rozhlase treba venovať ešte sústredenejšiu pozornosť ako doteraz otázkam jazykovej kultúry, lebo často sa stretávame s bezmyšlienkovitým automatickým preberaním alebo poslovenčovaním správ z českých denníkov i s nepotrebnými bohemizmami prevzatými z hovorovej reči. Spomenieme aspoň niekoľko príkladov.

V denníku Pravda nás upútal napríklad titulok *Zľavňujú detský pančuchový tovar.* Pýtame sa, prečo detský tovar *zľavňujú,* a nie *z l a c ň u ň u j ú?* Sloveso *zľavniť* nepatrí do slovnej zásoby slovenského spisovného jazyka. Nie je doložené ani v akademickom Slovníku slovenského jazyka. Sloveso *zľavniť* je nepotrebným prevzatím z češtiny, je vlastne poslovenčením českého znenia *zlevnit.* České slovo *zlevnit* je odvodené od základného príd. mena *levný,* ktorého poslovenčená pa-

ralela *ľavný* hodnotí sa v súčasnom spisovnom jazyku ako nepotrebný bohemizmus, ako výraz zastaraný. V slovenských nárečiach je slovo *ľavný* známe vo význame „mierny, jemný, lahodný". Tento význam dokladá sa v Slovníku slovenského jazyka spojeniami ako *ľavný vetrík, ľavné teplo večera* z diel Vajanského a Šoltésovej. Sloveso *zľavniť* nemá teda v slovenčine oporu v príd. mene *ľavný* vo význame „lacný". Preto miesto oznámenia *Zľavňujú detský pančuchový textil* malo byť skôr *z l a c ň u j ú detský pančuchový textil* alebo *Z n i ž u j ú s a c e n y detského pančuchového textilu.*

V tom istom článku sa dozvedáme, že *Ponožky pre deti ponúkajú v predajniach jednofarebné i viacfarebné, kotníkové alebo s lemom.* Myslíme si, že tieto *kotníkové ponožky* by sa naozaj mali už raz navždy dopredať. Mali by sa ich zbaviť nielen v skladoch predajní textilu, ale i zo slovnej zásoby slovenského jazyka by ich bolo treba vyradiť. Akéže sú to *kotníkové ponožky?* Naše slovenské deti tomu slovu nerozumejú. Na celom slovenskom jazykovom území je len *č l e n o k,* a nie *kotník.* Teda tie *kotníkové ponožky* sú vlastne *č l e n k o v é ponožky.*

No nielen v takýchto menej významných oznamoch hospodárskeho charakteru sú neprístojné jazykové chyby. I v závažných politických správach sú neraz zreteľné bohemizmy. Napríklad v nadpise článku *KSSS prijala pozvanie do Budapešti. Všetko pre zdar schôdzky* by bolo oveľa správnejšie, slovenskejšie napísať *Všetko pre ú s p e c h schôdzky.* I keď slovo *zdar* vo význame „úspech" preniklo do hovorovej slovenčiny s pozdravom *Nazdar,* predsa ešte nie je natoľko udomácnené, aby mohlo suplovať neutrálne spisovné slovo *úspech.*

Okrem dennej tlače i rozhlas neraz masovo rozširuje nevdojak, najmä z hovorovej reči, prevzaté bohemizmy. *Aby sme patričnú náladu navodili už teraz, vybrali sme pre vás tieto melódie,* počuli sme nedávno v rádiu. A hoci vybrané melódie boli ľubozvučné a ozaj pekné, spomínaný úvodný príhovor nevzbudil v nás dobrú vôľu. Prečo? Lebo spojenie *navodiť dobrú náladu* je neslovenské. Príznak cudzosti sa skrýva i v štylistickom určení „knižné slovo", ktorým sa označuje sloveso *navodiť* v akademickom Slovníku slovenského jazyka. V skutočnosti však ide o slovo českého pôvodu, v našom jazyku neudomácnené. Dva doklady (citát z Vajanského a citát z Karvaša), ktoré dokumentujú toto slovo v slovníku, nenasviedčajú ešte dostatočne o jeho udomácnení. Lepšie a zreteľnejšie by bolo miesto výrazu *navodiť dobrú náladu* povedať *v z b u d i ť, v y v o l a ť dobrú náladu, dobrú vôľu,* prípadne *r o z v e s e l i ť niekoho.*

Takisto nás nepotešilo, keď sme sa v relácii o pretekoch v operácii slepého čreva dopočuli, že *Práca kvapná — málo platná.* Isteže skrýva sa kus životnej múdrosti za týmito slovami, ibaže na jej vyjadrenie máme v slovenčine iné prostriedky ako v češtine. V našom jazyku nie

je totiž slovo *kvapný,* ktoré v citovanom kontexte značí „rýchly, unáhlený". Spomínaná myšlienka dala sa jednoducho vyjadriť vetou *Rýchla robota dobrá nebýva* alebo výstižnejšie príslovím *Chytrá robota — polovičná psota,* ktoré sme našli v Zátureckého zbierke Slovenských prísloví.

Podobných príkladov, ktoré svedčia o neuváženom preberaní českých lexikálnych prvkov, dalo by sa uviesť viac. Záverom chceme iba zdôrazniť, že zbytočné, nepotrebné prenikanie bohemizmov do slovenčiny nemusí byť nevyhnutným sprievodným zjavom spoločného života Slovákov a Čechov v jednom štáte. Treba iba starostlivejšie dbať o kultúru reči: v tlači, v rozhlase i v individuálnych prejavoch písomných i ústnych.

K. Habovštiaková

Málinô, na Málinom

Tohtoročnú dovolenku som strávil na chate pod Máliným. Málinô je vrch neďaleko Ružomberka, vyhľadávaný najmä v zime pre svoje utešené lyžiarske terény s množstvom snehu, kabínkovým výťahom a dvoma lyžiarskymi vlekmi.

Na dovolenke sa mi náhodou dostalo do rúk najnovšie číslo časopisu Ružomberský hlas, v ktorom bol uverejnený obsiahly článok Z. Hochmutha *Malino brdo, Malinô, Malino-brdo.* Autor v článku polemizuje, ktorá podoba pomenovania je správna a prichádza k záveru, že treba ostať pri starom ľudovom názve *Málinô* (v takejto podobe ho Z. Hochmuth našiel v starých ružomberských mestských protokoloch a tak ho používajú i starší obyvatelia Ružomberka a okolia) a odporúča skloňovať ho ako podstatné meno stredného rodu podľa vzoru mesto, teda napr. *z Málina, na Máline, pod Málinom* (takto pomenovanie *Málinô* skloňuje mladšia generácia).

S takýmto návrhom z jazykovedného hľadiska nemožno súhlasiť. Jednoslovné pomenovanie *Málinô* treba v dnešnej spisovnej slovenčine skloňovať ako prídavné meno, resp. ako spodstatnené adjektívum podľa vzoru pekný, teda: *z Málinného, k Málinému* atď. Prípadov na vlastné mená s príponou *-ô* je v slovenčine viac. Z. Hochmuth v citovanom článku uvádza názvy *Ostrô, Bystrô, Krivô, Končitô.* Iste je v slovenčine podobných pomenovaní i viac. Všetky tieto názvy skloňujeme v spisovnej slovenčine ako prídavné mená podľa vzoru pekný, 2. pád teda bude *Ostrého, Bystrého, Krivého, Končitého* atď. Vlastné meno *Málinô* nemôže tvoriť výnimku. Je pravda, že pri názve *Málinô* si už natoľko neuvedomujeme, že ide o prídavné meno, ako je to v prípade názvov

Železnô, Ostrô a i. Tu nám však práve prichádza na pomoc morfológia. Koncovka *-ô* svedčí, že ide o prídavné meno, resp. o podstatné meno, vzniknuté substantivizáciou adjektíva (v mojej rodnej obci južne od Málineho sa napr. hovorí *jarmočnô, výkupnô* a pod.). Je zrejmé, že nemožno preinačiť vlastné mená typu *Bystrô.* Pri ohýbaní sa však v slovenčine musí každé slovo začleniť do systému, nemôže stáť izolovane. Keby sme pripustili, že jestvuje napr. vlastné meno *Výkupnô,* museli by sme ho skloňovať podľa platnej kodifikácie takto: *V ý k u p n é h o, V ý k u p n é m u* atď., a nie *Výkupna, Výkupnu.* I keby sme teda pomenovanie *Málinô* chápali ako podstatné meno, nemohli by sme ho skloňovať podľa vzoru mesto.

Argument, že sa v pomenovaní *Málinô* adjektívne koncovky v ostatných pádoch v širokom úze neuplatňujú a že preto treba pomenovanie *Málinô* skloňovať podľa vzoru mesto, z jazykovedného hľadiska nijako nemôže obstáť. Vieme, že v posledných rokoch mnohí nesprávne používali jednotlivé slová a ich tvary, a to z nevedomosti a z nedbanlivosti. Slovenčina je dokonalý nástroj, len treba vedieť na ňom hrať, ako sa to už často zdôraznilo. Bolo by neodpustiteľnou chybou, keby sme napodobňovali tých, čo s týmto vynikajúcim nástrojom nevedia zaobchádzať.

Zhrnujeme: Vlastné meno *Málinô* sa v spisovnej slovenčine skloňuje podľa vzoru pekný, teda: *z Málineho, k Málinému, Málinô, o Málinom, s Máliným.* Správne hovoríme a píšeme *Málinô brdo, vraciame sa z Málineho brda, ideme na Málinô brdo, boli sme na Málinom brde, pod Máliným brdom.*

J. Bartoš

Zo slovenských ľudových názvov húb

Tanečnica poľná — Marasmius oreades

Od mája až do jesene nachádzame na lúkach, pasienkoch, na medziach a pri cestách drobné hnedasté hubky s charakteristickým tupým hrbolčekom na klobúku. Po teplých letných dažďoch vyrastajú vo veľkom množstve a ľudia ich radi zbierajú ako výborné polievkové huby. Prezrádzajú sa obyčajne bujnejšou zelenou trávou a rastú vo veľkých kruhoch alebo pásoch, o ktorých starí ľudia verili, že vznikli na mieste, kde v noci bosorky predvádzali svoje čarovné tance, alebo — menej poeticky — kde pašu statok močom popolieval.

O tom, ako si starí ľudia dôkladne všímali prírodu, svedčí aj to, že sa všetky uvedené okolnosti odrazili aj v slovenských ľudových názvoch tejto huby.

Podľa celkového tvaru plodnice, ktorá v zrelosti pripomína klinec, vznikli slovenské názvy *klinček,* na Orave *klinčok.*

Spomínaný tupý hrbolček na klobúku dal podnet na pomenovanie *špička,* ktoré je rozšírené najmä na západnom Slovensku, ako aj na Morave a v Čechách, a k názvu *pipišky,* ktorý máme doložený z Martina.

Pre slovenský ľud však bol najnápadnejším znakom výskyt huby v súvislých radoch alebo kruhoch, čo pripomínalo postavenie v tanci. Odtiaľ najväčší počet slovenských ľudových názvov: *tanček* pri Martine a Kremnici, *tančok* na Horehroní, *potančok* na okolí Žiaru nad Hronom, *tanečnica* na Orave, v Liptove, v Žiari nad Hronom, pri Rožňave, pri Trnave a pri Partizánskom, *tancuľka* na východnom Slovensku, *tanošnic* v Gemeri.

Z druhého ľudového výkladu týchto kruhov a pruhov, v ktorých huby vyrastajú, vychádza názov *sikáč,* doložený od B. Bystrice.

Pretože hubky rastú už v máji, volajú ich miestami aj *májovky,* napr. v Liptove, na Horehroní a pri Lučenci, pretože sa zjavujú až do neskorej jesene, volajú ich v Pruskom *lúčne václavky,* pretože sú hojné najmä po dažďoch, dostali v Lovči meno *dážďovky,* a pretože nerastú v lese, nazvali ich na okolí Púchova aj *uľahliarky.*

Aj v starších prácach odborného a populárno-vedeckého charakteru sú slovenské názvy tejto huby značne nejednotné. Súviselo to s tým, že vtedajšia terminológia nebola zjednotená ani ustálená a tak jednotliví autori používali rozličné názvy, ktoré poznali buď z domu, t. j. zo svojho vlastného nárečového povedomia, buď z nárečového prostredia, v ktorom v danej dobe žili, pôsobili.

Tak sme pre našu hubu zaznamenali koncom minulého storočia synonymné odborné názvy *tančok, zvončok, špička, májovka, klinček kopečný* alebo *rusalica barnavá.*[1]

V dnešnom názvosloví sa používajú dva synonymné názvy, a to *klinček* alebo *tanečnica poľná.*[2] Oba zdôrazňujú znaky dôležité pri určovaní huby — tvar plodníc alebo ich charakteristické usporiadanie — a oba vychádzajú z ľudového slovenského hubárskeho názvoslovia.

M. Majtánová

---

[1] Je to pravdepodobne slovakizujúci kalk podľa juhoslovanskej predlohy, ktorý použil niekdajší profesor slovenského gymnázia Ladislav Kovalevský v článku *Verejná prosba* odtlačenom v časopise Dom a škola v r. 1889. Juhoslovanských prvkov je v tomto článku viac.

[2] Porov. A. Pilát — O. Ušák, *Vreckový atlas húb* (preložil A. Novacký), Bratislava 1965, J. M. Novacký, *Názvy tržných jedlých húb,* Slovenské odborné názvoslovie II, 1954, 300, T. Ilčík — J. Magál, *Trhové druhy hľb,* Výživa a zdravie ľudu IX. 1964, 14 a J. Magál, *Nové normy pre čerstvé a sušené huby,* Výživa a zdravie ľudu IX, 1964, 256.

SPRÁVY A POSUDKY

Sympatický podnikový časopis

Mesačník zamestnancov Geologického prieskumu, ktorý pod názvom *Prieskumník* vydávajú spoločenské organizácie a vedenie podniku v Spišskej Novej Vsi, zaujal nás predovšetkým tým, že od mája 1968 zaviedol rubriku *Naša rodná reč,* resp. *Reč naša rodná.* Upozorňuje sa v nej na časté jazykové nedostatky, v májovom čísle na sloveso *prevádzať* a jeho správne ekvivalenty, na slovo *úkol,* na sloveso *zahájiť* a na používanie predložky *u — pri;* v júnovom čísle sa uverejňujú zásady o písaní slov *zbor, zväz, zjazd, zvitok, správa* i pre písanie predpôn *s-/z-* a predložiek *s/so, z/zo.* Zaujímavý je dôvod, prečo vznikol tento príspevok: vraj sa úprava v písaní niekoľkých slov chápala ako všeobecná zmena, teda aj zmena v písaní predložiek. Takéto chápanie je pre nás nepochopiteľné.

Prirodzene, že túto rubriku vítame ako vzácneho spolupracovníka na zvyšovaní jazykovej kultúry. Ale musíme jej autorom pripomenúť, že by sa mali držať jazykovednej terminológie (a teda nehovoriť o *nedokonalom slovese,* keď ide o *nedokonavé,* nehovoriť o *slovesnej problematike,* keď ide o *slovnú,* resp. *jazykovú problematiku).* Napokon prekvapilo nás, že sa v tejto rubrike používa sloveso *prehlásiť,* za ktoré sa už veľmi dávno odporúča sloveso *vyhlásiť.*

Pravda, zaujala nás i druhá stránka, vlastne jazyková tvár Prieskumníka. A tá už nie je taká sympatická. Nejdeme sa rozširovať o značnom počte interpunkčných chýb, lebo tie azda sú vinou tlačiarne alebo menej pozornej korektúry, menej skúsených korektorov. Na ťarchu tlačiarne a korektorov by sme radi pripísať aj také nedôslednosti ako *geologia — geológia, efemerný — efemérny.*

Vlastnej jazykovej tváre Prieskumníka sa týka používanie nesprávnych väzieb a slov. Spomenieme aspoň niektoré: namiesto výrazu *zo stanoviska banského zákona* by malo byť *z hľadiska banského zákona,* namiesto *vzhľadom k času* by malo byť *vzhľadom na čas,* namiesto *pre výrobu hornín* by malo byť *na výrobu hornín* (hoci na inom mieste sa ide do druhej krajnosti a predložka *pre* sa nahrádza predložkou *na* aj v takých spojeniach ako *prípravný výbor na návrhový zväz baníkov, komisia na federatívne riešenie zväzu).*

Odborná terminológia je v časopise vcelku správna. (O niektorých sporných termínoch sme sa už spoločne radili.) Ako nesprávne sme si zaznačili termíny *pojivo* (spr. *spojivo), F — ionty* (spr. *fluórové ióny*), *trubka* (spr. *rúrka*), *vystielka* (spr. *výstelka).* Za nesprávne utvorený pokladáme termín *svetlopáliace dlaždičky;* pravda, motivácii nerozumieme, preto ťažko navrhnúť iný termín. Podobu *prvopodklad* pokladáme za účtovnícky slangový prvok za spisovný termín *prvotný podklad.* Podobne *tvrdokov* je slangové skrátenie za *tvrdý kov,* resp. za lepší termín *spekaný karbid.* Ter-

mín *dorozviedka* nie je utvorený v súlade so štruktúrou slovenských slov — správny termín by sa mal utvoriť po dôkladnom rozbore pojmového obsahu.

K zrozumiteľnosti časopisu však neprispievajú rozličné štylizačné nedostatky, nezvyčajné spojenia a neobratné vety. Sotva niekto správne pochopí, čo sa myslí pod frázou „zmenili sa pomery myslenia" (azda *spôsoby, cesty*), „budú tu vyplývať rozdielne a rozličné pripomienky" (azda *budú vznikať, budú sa ozývať*), „tieto prechody... vychádzajú od zohrievania veci až k varu" (prechádza sa od zohrievania až k varu?), „to je program náplne práce" (stačilo by *program práce* alebo *náplň práce*), „rozšíriť pestrosť časopisu" (*zvýšiť pestrosť, spestriť časopis*).

Často prenikajú prvky administratívneho vyjadrovania, vyúsťujúceho až do nezrozumiteľnosti. Stačí uviesť iba niekoľko príkladov: *Prítomnosť i zámer budúcnosti jej vývoja je myšlienkový pochod k rozšíreniu výroby; stanovenie minimálne možnej nákladovosti z titulu diakorunky; smerom navonok, to znamená smerom ku potrebám civilizovanej spoločnosti na informácie o prírodných priestoroch; chcú splniť požiadavky geológa pre maximálny výnos jadra z prevrtávanej časti horninové (?) uloženia.* Neuvádzame tu širší kontext, ale ani v takom kontexte by uvedené citáty neboli zrozumiteľné.

Je zrejmé, že aj podnikový časopis by mal dbať na jazykovú a štylistickú kultúru svojich príspevkov, lebo sa prihovára svojim čitateľom práve v tých oblastiach, o ktorých sa nedočítajú v dennej tlači. Prieskumník — ako ukazujú tri preskúmané čísla, je na dobrej ceste k takejto úrovni, ale ešte predsa len musí zvýšiť starostlivosť o jazyk.

J. Horecký

Knižka poučná aj pre slovakistov

(Jan Chloupek, *Pověry o češtině*, Brno 1968, str. 115, Kčs 8,50.)

Do bohatého radu praktických príručiek o spisovnej češtine pribudla šikovná knižka brnenského bohemistu doc. dr. Jana Chloupka. Vznikla z jazykových poznámok uverejnených v tlači počas niekoľko rokov.

Autor sa usiloval vyvrátiť niektoré nežičlivé tvrdenia o súčasnej spisovnej češtine, ako napr. že spisovná čeština je zastaraná alebo že je v nej veľa cudzích prvkov, takisto aj niektoré neprimerané mienky o jazykovedcoch, ako napr. že všetko dokážu alebo aspoň že za všetko sú zodpovední atď. Jeho postup je vždy zaujímavý a iste dosiahne v jazykovej praxi dobrý výsledok.

Z hľadiska česko-slovenských kontaktov (o ktorých sa v ostatných rokoch toľko uvažovalo najmä na českej strane pri úvahách o slovenčine) čakali by sme o niečo viac. Slovenčina sa spomína vari len raz, na str. 47 („na rozdíl od příbuzné slovenštiny"), ale akoby spomínané kontakty neexistovali. Keď sa na str. 94—5 píše o vete *Otvíráme rozhlasové noviny,* čakali by sme, že sa vo vete *Otvírám ples naší vysoké školy* pripomenie možnosť vplyvu slovenskej väzby *otvárať bál (ples)* na češtinu. Autor však hovorí takto: Pravda, ja-

zykozpytci a čtenáři by vznesli proti užití slovesa *otvírať* ve významu „zahajovat" námitky: je zbytečné, máme-li jiná, vhodná slovesa, je to mechanická napodobenina ruského slovesa *otkryvať*, které opravdu má dvojí smysl: „otvírat" i „zahajovat". Ale nikdo by třeba nad podobným rusismem mávl rukou i tvrdil by, že přejímá-li čeština z ruštiny mnoho slov, může bez obav přijmout i toto...

Vysvetlenie zo slovensko-českých jazykových kontaktov by bolo vari jednoduchšie.

Chloupkova knižka je isteže užitočná a poučná aj pre slovakistov, ktorí pracujú v oblasti jazykovej kultúry. Preto na ňu upozorňujeme aj na stránkach nášho časopisu.

J. Ružička

Elektrická absorpčná chladnička typ 384 A

Tento dnes velmi vítaný prínos do malým domácností a garsónok má ‚návod k obsluhe' i záručný list, ktoré sú smutným svedectvom nepozornosti našich výrobných podnikov voči jazykovému citu spotrebiteľov a vážnym priestupkom proti norme spisovného jazyka. Uvedený nestránkovaný návod s 19 kapitolami oslovuje spotrebiteľa ako ‚užívateľa chladničky', hoci je všeobecne známe, že ten, kto nejakú vec upotrebuje ako nástroj alebo prostriedok, teda používa, je používateľom. Veď aj v samom návode sa správne píše: ... *nepoužívajte na vymytie... teplú vodu.* — *Nikdy nepoužívajte na čistenie čistiaci prášok, piesok a pod.* — *Nikdy nepoužívajte na čistenie chladničky kyseliny.* (9) Pravda, na ďalších miestach nachodíme: „... *užíva sa* (namiesto *používa sa*) *na prípravu zmrzlinovej hmoty*" (lepšie: *masy*) *spenená tekutina*" (14); alebo v záručnom liste (s. 1); „... *bol oboznámený s užívaním* (namiesto *s používaním*) *výrobku.*" Naproti tomu vieme, že užívame lieky alebo jedlo, že chceme užiť niečoho (napr. sveta, zábavy).

Aby sme si ako majitelia a používatelia chladničky správne počínali, treba si prečítať návod, ale nie ‚návod k obsluhe', ako sa to na viacerých miestach uvádza, ale *návod na obsluhu.* Podstatné meno *návod* súvisí totiž so slovesom *navádzať, naviesť na niečo.* A pri hesle *návod* v SSJ II (s. 304/b) čítame: *návod na použitie, n. na upotrebenie, podrobný n. na niečo.* Preto aj k našej chladničke patrí *návod na obsluhu* (nie ‚návod k obsluhe'). Toto typické ustálené spojenie by sa mohlo uviesť aj do ďalších vydaní Slovníka slovenského jazyka, prípadne do pripravovaného normatívneho slovníka.

V príhovore k používateľovi sa ďalej dočítame, že „táto chladnička so svojimi parametrami sa zaraďuje do skupiny elektrických absorpčných chladničiek s malým priestorom na popredné miesto". Na prvý pohľad nás v uvedenej charakteristike zarazí ťažkopádnosť vyjadrovania. Ak predovšetkým odstránime spojenie ‚zaradiť sa s niečím do niečoho', priečiace sa duchu jazyka, lebo sa tu nevyjadruje spolupatričnosť (na čo sa používa predložka *s*), ale ide o vyjadrenie zreteľa, a to pomocou bezpredložkového inštrumentálu, teda *zaradiť sa niečím do niečoho,* potom môžeme citovanú vetu upraviť takto: *Táto chladnička sa zaraďuje svojimi technickými parametrami na popred-*

né miesto do skupiny (alebo lepšie: *v skupine*) *elektrických absorpčných chladničiek s malým priestorom.*

Napokon v krátkom príhovore k používateľovi je zarážajúce ešte jedno neprípustné predložkové spojenie, predložka *u* použitá, keď ide o vec, nie osobu: *‚u tejto chladničky'.* Správne sa žiada pozmeniť celú vetu takto: *Konštrukčným riešením aparatúry bolo možné dosiahnuť* (alebo: *Konštrukčné riešenie aparatúry umožnilo dosiahnuť*) *pri tejto chladničke minimálny príkon vyhrievacej vložky 35 W.*

Okrem nesprávnych predložkových spojení ‚návod k obsluhe' a ‚u chladničky' nájdeme v jednotlivých kapitolách aj ďalšie, ako napr. *kancelársky papier o rovnakých rozmeroch* (6) namiesto *kancelársky papier rovnakých rozmerov;* ‚úsporný príkon, ktorý stačí k dostatočnej funkcii chladničky asi do + 25 °C' (7).

Posledné spojenie ani neupravujeme, lebo sa ním treba zaoberať aj inak. Okrem už uvedenej vety sa totiž aj na iných miestach tohto návodu a v záručnom liste nesprávne používa slovo *funkcia;* „Funkcia aparatúry je založená na fyzikálnych zákonoch vyparovania kvapalín." (1); „Prvoradou podmienkou správnej funkcie chladničky pri prevádzke je vodorovný stav výparníka" (5); „... zodpovednosť za akosť, funkciu a prevedenie chladničky..." (zár. list). Všetky tieto prípady ukazujú jednoznačne, že ide o fungovanie aparatúry. V prvom uvedenom prípade namiesto nevhodnej predložkovej väzby použijeme väzbu s vedľajšou vetou a slovesom *fungovať: ... úsporný príkon, ktorý stačí na to, aby chladnička mohla dostatočne fungovať asi do 25 °C.* Aj v ďalšej vete je vhodnejšie vyjadriť sa menej komplikovane, teda: *Aparatúra funguje podľa* (alebo: *na základe*) *fyzikálnych zákonov vyparovania kvapalín...* V posledných dvoch prípadoch použijeme *fungovanie: Prvoradou podmienkou správneho fungovania chladničky pri prevádzke je vodorovný stav* (azda lepšie: *vodorovná poloha*) *výparníka* (5); *... zodpovednosť za akosť, fungovanie a vyhotovenie* (nie, ‚prevedenie') *chladničky...* (zár. list).

V poslednom prípade bolo treba odstrániť aj ‚prevedenie chladničky' tak, ako sa načim postaviť proti ďalším ‚prevedeniam' v záručnom liste, a to: ‚Dátum prevedenia opravy', ‚Opis prevedenej práce', ... ‚opravu previesť v lehote 14 dní'. Vo všetkých prípadoch malo byť sloveso *vykonať* alebo *urobiť, uskutočniť,* prípadne sa mohlo sloveso vynechať. *Dátum (vykonania) opravy; Opis vykonanej práce; ... opravu vykonať v lehote 14 dní* (alebo: *opraviť v lehote 14 dní).*

Vyšinutie z väzby robí nesprávnym aj toto súvetie: „Odmrazovanie iným spôsobom, napr. horúcou vodou, môže sa zapríčiniť deformácia tanku chladničky." (8) Okrem toho vzniká otázka, či je vôbec potrebné vyjadrovať sa zložito (zapríčiniť deformáciu tanku), keď to isté možno napísať aj celkom jednoducho: *Odmrazovanie iným spôsobom ... môže zdeformovať tank chladničky...,* čím by sme sa vyhli aj hromadeniu genitívov (deformácia tanku chladničky), alebo: *Pri odmrazovaní iným spôsobom... sa môže zdeformovať tank chladničky...*

Úpravu si vyžaduje i súvetie „V chladničke nesmie zostať vlhkosť, pretože táto spôsobuje koróziu kovových súčiastok a stuchlý zápach." Je tu nadbytočné ukazovacie zámeno *táto,* bez ktorého je veta jednoznačne zrozumiteľná: *V chladničke nesmie zostať vlhkosť, pretože* (alebo: *ktorá*) *spôsobuje*

koróziu ... Odstrániť treba aj zastarané prídavné meno ‚stuchlý' podobne ako ‚zľadovatelý' (12) (dokonca ‚v zľadovateľom stave' ešte s mäkkým *-ľ-*) a nahradiť ich živými: *stuchnutý zápach, mrazené mäso, zelenina ... v zľadovatenom stave.*

Veľmi kostrbatá je aj veta zo záručného listu: „Chladnička bola pred kupujúcim preverená a bol oboznámený s užívaním výrobku." Dosiaľ sa zvyčajne ľudia preverovali a prístroje preskúšavali, preto by bolo azda vhodnejšie zostať pri preskúšaní chladničky a štylizovať rozbitú vetu takto: *V predajni sa chladnička preskúšala pred kupujúcim, ktorý bol zároveň oboznámený s používaním výrobku.*

Rovnako neprirodzene znie dôležité upozornenie; „V predajni obdržaný a potvrdený záručný list si ponechá ... majiteľ chladničky." Azda sa dá bez ujmy na zmysle vynechať ‚obdržaný', čo je nezmyselne priradené k *potvrdený,* a možno postaviť radšej vetu: *Záručný list potvrdený predajňou si ponechá ... majiteľ ...,* resp. *V predajni prevzatý a potvrdený záručný list ...*

Okrem uvedených prípadov treba ešte upozorniť na veľa drobných jednotlivostí, napr. na slovosled. Na dvoch miestach sa bezdôvodne kladie zvratné *sa* za sloveso, čo úplne narúša vetný rytmus: „Chladnička balí sa do dreveného alebo papierového obalu..." (2); „Ryby a surová pečienka (nie pečeň?!) ukladajú sa v prikrytej nádobe." (12) namiesto: *Chladnička sa balí do dreveného ... obalu; Ryby ... sa ukladajú v prikrytej nádobe ...*

Poznámka z okruhu tvorenia slov. Našli sme tu ako časť aparatúry ‚vysušovák' (pod obrázkom). Nevedno, prečo sa nepoužil bežný termín *vysušovač,* ktorý máme v Slovníku slovenského jazyka až v dvoch významoch, a to: 1. prístroj, zariadenie určené na vysušovanie; sušič, sušička; 2. chem. činiteľ odnímajúci vlhkosť (V., s. 305). Ako vidieť z obrázku, nejde predsa o osobitné zariadenie, pre ktoré by bolo potrebné nové odlišné pomenovanie. Tu by sa azda dalo pripomenúť, že lepšie ako *vysušovač* by bolo *vysúšač.* Do tejto oblasti patrí aj zle utvorené prídavné meno v termíne ‚staviace matice' zo záručného listu, kým návod na obsluhu má všade správne utvorené prídavné meno *stavacie (matice),* napr. (3), (4), (5).

Podobne zle je odvodené prídavné meno ‚opravárenský' v záručnom liste (‚opravárenský podnik'), kým v návode sa používa správny tvar *o p r a v á r s k y,* napr.: *pracovník opravárskeho podniku* (2), *opravárske podniky* (10).

Nesprávne sa v záručnom liste skloňuje podstatné meno *organizácia:* u príslušnej obchodnej ‚organizácii' namiesto *u ... organizácie.*

Rozhodne sa treba postaviť proti slovám *zbytok, vada, nahlásiť.* Teda nie ‚zbytky vody' (8), ale *z v y š k y vody,* nie *zistené vady* (záručný list), ale *zistené n e d o s t a t k y, c h y b y,* nie *nahlásenie opráv,* ale *(z a) h l á s e n i e opráv.* Rovnako nie je v slovenčine ‚strojok' („... ako v strojku na výrobu zmrzliny" (14)). Nie je potrebný popri správnom deminutíve *strojček,* ako nie je ‚dárok', ‚mlynok' a pod. popri správnych deminutívach: *darček, mlynček.* Preto aj v návode (14) má byť: *v s t r o j č e k u na výrobu zmrzliny.*

Aspoň na uváženie je i sloveso ‚chovať sa' v tejto vete: „Keďže táto vrstva sa chová ako izolácia, je potrebné..." (8) Ak tu nechceme použiť sloveso *správať sa,* pretože ide o izoláciu, môžeme použiť aj sloveso *pôsobiť: Keďže táto vrstva p ô s o b í ako izolácia, je potrebné ...*

Napokon treba spomenúť viacero chýb pri kladení čiarky. Zbytočné, neodôvodnené sú čiarky v prípadoch: „... že predajňa, je povinná pred predajom chladničku rozbaliť... (2); „Spotrebiteľ obal zloží, podľa návodu na ňom nalepeného..." (2).

Ako z prehľadu vidieť, chýb je v brožúre a v záručnom liste naozaj veľa. Ak uvážime, koľkými rukami brožúra prejde a koľko raz sa číta, zistíme, že naozaj otupuje správny jazykový cit. Kým niet zákona o slovenčine ako štátnom jazyku, nemožno nič podnikať, len apelovať aj na podniky: Venujte pozornosť svojim publikáciám! Raďte sa s jazykovými odborníkmi skôr, ako veci publikujete! Bude to na česť a na úžitok celej národnej pospolitosti.

M. Marsinová

SPYTOVALI STE SA

Gazifikácia nie je plynofikácia. — Ľubica Strechová z Lozorna a Emil Lukáč zo Zemianskych Šiah nás upozornili, že sa v dennej tlači stretli s nesprávnym používaním termínu *gazifikácia.* Navyše pisateľka sa čuduje, prečo by sa vo vete *Gazifikácia v našom okrese zaostáva* nemohlo použiť „statočné slovenské slovo plynofikácia" a dodáva, že našej slovenčine pomaly nebudeme rozumieť, ak sa bude používať toľko cudzích slov ako teraz.

Vo vete *Gazifikácia v našom okrese zaostáva* odborný termín *gazifikácia* naozaj nie je na svojom mieste. Usudzujeme tak zo širšieho kontextu, z ktorého vyplýva, že v príslušnom okrese sú pozadu s prácami na plynovode. Naši pisatelia majú teda pravdu, keď v tomto prípade žiadajú nahradiť termín *gazifikácia* termínom *plynofikácia.* Upozorňujeme však, že to nie je vždy možné a že ani v bežnom dorozumievacom styku termíny *gazifikácia* a *plynofikácia* neslobodno ľubovoľne zamieňať.

Odborný termín *gazifikácia* značí nedokonalé spaľovanie tuhých palív za vzniku horľavých plynov (takto ho definuje Technický náučný slovník T-Ž, Praha 1964, 573). Trocha jednoduchšie môžeme povedať, že *gazifikácia* je premieňanie nejakej látky (najčastejšie uhlia) na plyn. Domáci ekvivalent tohto cudzieho odborného názvu je termín *splynovanie. — Plynofikácia* je stavba rozvodnej siete, z ktorej sa plyn využíva najmä na kúrenie a svietenie (to je už dnes zriedkavejšie). Gazifikácia a plynofikácia sú dve odlišné veci. Našim odborníkom sotva teda možno vyčítať, prečo nepoužívajú len „statočný slovenský názov plynofikácia". Ostatne termín *plynofikácia* nie je čisto slovenský. Je to hybridné slovo utvorené z domáceho základu a cudzej slovotvornej prípony. Obava, že „pomaly našej slovenčine nebudeme rozumieť", je zveličená. Treba totiž rátať s tým, že bežný používateľ spisovnej slovenčiny nemôže poznať a ovládať terminológiu viacerých odborov a že pri styku s odbornými termínmi napr. v dennej tlači sa jednoducho nevyhne ani overovaniu ich významov.

I. Masár

Ako písať: Návršie hrdinov, či návršie Hrdinov? — A. Ch. z Banskej Bystrice: „Prosím, aby ste mi láskavo poradili, či vo vete *Na návrší, ktoré sa dodnes nazýva Návršie mŕtvych, leží Ján* je správne písané združené pomenovanie. Domnievam sa, že tu by sa mohla skôr uplatniť analógia *pobrežie Slonoviny, sad Slobody, námestie Mieru, most Barikádnikov* atď. — teda *návršie Hrdinov.* Ak by sa však nie návršie, ale obec (osada) na tomto návrší nazývala zhodne, písali by sme *Návršie Hrdinov.* Iba ak by sme mienili, že v obci *Návršie* i teraz žijú hrdinovia, mohli by sme ju nazvať *hrdinským Návrším* alebo *Návršie hrdinov,* hoci je to asi veľmi zriedkavý, ba výnimočný prípad."

Pri otázke písania veľkých písmen v názve *Návršie mŕtvych,* resp. *Návršie hrdinov* (v liste sa spomína najprv názov *Návršie mŕtvych,* potom už len *Návršie hrdinov)* treba vyjsť z charakteru, druhu vlastného mena. V tomto prípade ide o pomenovanie, vlastné meno útvaru členitosti zemského povrchu, a teda o zemepisný názov. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu v niektorých, najmä zemepisných názvoch, obsahujúcich druhové meno a jeho bližšie určenie prídavným menom, pokladáme za vlastné meno len určujúce slovo, t. j. prídavné meno (pozri napr. v najnovšom, deviatom vydaní Pravidiel z r. 1967 na str. 42). Rovnako aj v pomenovaniach s nezhodným prívlastkom v genitíve sa podľa Pravidiel slovenského pravopisu chápe ako vlastné meno len rozlišujúci genitívny prívlastok, ako ukazuje spôsob písania zemepisných názvov typu *sad Slobody, most Barikádnikov, baňa Obrancov mieru* atď. (príklady z cit. vydania Pravidiel, str. 39). V našom prípade ide o zemepisný názov, pričom z gramatického hľadiska je tu k podstatnému menu pripojený prívlastok vyjadrený genitívom; podľa toho treba tu písať s malým začiatočným písmenom určené podstatné meno, kým rozlišujúci prívlastok s veľkým začiatočným písmenom: *návršie Mŕtvych, návršie Hrdinov.*

V liste sa spomína možnosť, že v obci *Návršie* bývajú hrdinovia, takže by sme mohli hovoriť o hrdinskom Návrší alebo o Návrší hrdinov. Vyjadrenie *hrdinské Návršie* by sme mohli použiť, ale nie *Návršie hrdinov,* ako ani nemôžeme povedať: *Bratislava hrdinov, Humenné hrdinov* (názov *Bratislava* alebo *Humenné* je tu rovnocenný ako zemepisný názov s vlastným menom *Návršie).* Namiesto vyjadrenia *Návršie hrdinov* v uvedenom význame môžeme použiť ako správne len vyjadrenie *hrdinovia Návršia,* t. j. obce Návršie (podobne ako *hrdinovia Žiliny, Banskej Bystrice* a pod.).

Inak namiesto pravopisnej podoby *návršie Hrdinov* by sme používali podobu *Návršie Hrdinov,* ak by išlo o označenie obce. Išlo by o podobný prípad, aký predstavuje napr. názov *Dedina Mládeže.* Vo vlastných menách obcí totiž v zmysle osobitnej poučky Pravidiel slovenského pravopisu (v 9. vyd. na str. 42) píšeme s veľkým začiatočným písmenom všetky plnovýznamové slová, napr. *Oravský Podzámok, Biely Potok* a pod. Pretože vlastné mená obcí píšeme inak, ako iné zemepisné vlastné mená, píšu sa neraz tie isté vlastné mená dvojako podľa toho, či ide o názov obce alebo o iný zemepisný názov, napr. *Štrbské pleso* (jazero), ale *Štrbské Pleso* (osada), *Biely potok* (potok), ale *Biely Potok* (osada) a pod. Taký istý je aj pomer medzi podobami *návršie Hrdinov* (návršie), *Návršie Hrdinov* (osada).

Aby sme vedeli správne písať veľké písmená vo vlastných menách, musíme najprv bezpečne zistiť, čo sa daným vlastným menom označuje, t. j. o aký druh vlastného mena ide. Ak nejde o viacslovné zemepisné názvy, postupujeme podľa prvej a druhej zásady, ktoré podľa Pravidiel platia o písaní

veľkých písmen vo viacslovných názvoch, chápaných ako vlastné mená. Ak ide o zemepisné vlastné mená, postupujeme podľa tretej alebo štvrtej zásady; v tomto prípade inak píšeme vlastné mená obcí a inak akýkoľvek iný zemepisný názov.

L. Dvonč

Strojček na holenie a holiaci prístroj. — Gabriel Šlakovský, Strážske, okres Michalovce: „Vo výklade jednej drogérie som videl nápis *holiaci príbor*. Tak sa mi vidí, že nápis *holiaci prístroj* by bol vhodnejší. Alebo sa azda môžu používať obidva názvy?"

Hoci pisateľ nespresnil, pri akom nástroji na holenie zistil nápis *holiaci príbor*, môžeme povedať, že tento názov nie je primeraný. Ustálený a vžitý význam slova *príbor* nedovoľuje používať ho ako súčasť názvu nástroja na holenie. Slovo *príbor* má v súčasnom jazyku iba jeden význam: „náčinie potrebné pri jedení, t. j. lyžice, nože, vidličky". Návrh pisateľa pomenovať nástroj na holenie názvom *holiaci prístroj* je prijateľný. Prístrojom sa rozumie jednak zložitejšie technické zariadenie, ktorým sa vykonávajú niektoré práce, jednak jednoduchší stroj, aparát, porov. *meracie prístroje, fotografický prístroj, optický prístroj, premietací prístroj, fyzikálny prístroj*, teda i *holiaci prístroj*. Tento názov sa použil aj v Slovníku slovenského jazyka pri výklade slova *žiletka:* „nožík na holenie, ktorý sa vkladá do holiaceho prístroja" (SSJ V, 805—806). V tejto súvislosti možno azda spomenúť, že jednoduchý nástroj na holenie sa oddávna pomenúva slovom *britva*. Novšie, zložitejšie nástroje na holenie majú zvyčajne vlacslovné názvy. Ak sa dakto holí žiletkou, vkladá ju do holiaceho prístroja. V ostatnom čase sa používajú na holenie technicky náročnejšie nástroje — vlastne strojčeky, poháňané elektrickým prúdom. Preto sa stretávame s názvami *elektrický strojček na holenie, elektrický holiaci strojček, batériový strojček na holenie, batériový holiaci strojček* ap.

Počet názvov holiacich nástrojov netreba teda rozširovať neprimeraným výrazom *holiaci príbor*.

I. Masár

Kotláreň, strojáreň, šijáreň — kotolňa, strojovňa. — Anna Tomčáková z Prešova: „V našej nemocnici som si všimla nápisy *šijáreň, strojáreň* a *kotolňa*. Uvažovala som, či by sa nápis *kotolňa* nemal opraviť podľa predchádzajúcich dvoch, aby sme mali všetky nápisy jednotné. O správnosti slova *šijáreň* mám pochybnosti."

Podstatné mená utvorené príponou *-áreň/-iareň* sú názvami miesta, kde sa niečo vyrába, kde prebieha istý proces (porov. *strojáreň, kotláreň, rúrkáreň, sušiareň* atď.), kým podstatné mená s príponou *-ňa/-ovňa* sú názvy miesta, kde je niečo uložené, napr. *strojovňa, kotolňa, kôlňa* atď. Celkom jednoznačné sú uvedené významy príslušných prípon najmä v prípadoch, keď jestvujú dvojice slov s jednou i druhou príponou: napr. *kotláreň* = miesto, kde sa vyrábajú kotly; *kotolňa* = miesto, kde sú uložené (inštalované) kotly; *strojáreň* = miesto, kde sa vyrábajú stroje; *strojovňa* = miesto, kde sú stroje. Z informácií v liste pisateľky usudzujeme, že nápisy *kotolňa* a *šijáreň* sú v danom prípade náležité, ale nápis *strojáreň* by sa mal nahradiť slovom *strojovňa*. Pochybujeme totiž, že by si v niektorej nemocnici vyrábali stroje,

ale celkom isto je v každej nemocnici miestnosť, kde sú uložené (namontované) stroje, je teda v nej *strojovňa.*

Slovo *šijáreň* je slovotvorne náležité. Utvorené je príponou *-áreň,* ktorá je veľmi produktívna aj teraz, lebo sa veľmi často ukazuje potreba pomenovať miestnosti (priestory), kde prebieha istý výrobný proces.

I. Masár

Obidvoje pľúc, oboje pľúc. — J. Š. z Bratislavy: „V novinách som čítal správu ČSTK s nadpisom Nové srdce i pľúca a v nej túto vetu: *Prvý raz v histórii lekárstva transplantovali dieťaťu nielen srdce, ale aj obe pľúca.* Pochybujem, že by spojenie *obe pľúca* bolo správne."

Ak tu ide o číslovku *obe,* pochybnosť o správnosti je oprávnená. V spojení s pomnožným podstatným menom *pľúca* treba totiž použiť rozčleňovaciu (skupinovú) číslovku *obidvoje* alebo jej variant *oboje,* teda *obidvoje/oboje pľúc.* Tak ako vravíme a píšeme *dvoje, troje, štvoro, pätoro, šestoro prázdnin, nožníc, vrát, dverí* a *obidvoje/oboje prázdnin, nožníc, vrát, dverí.* Spájať pomnožná podstatné mená so základnou číslovkou (napr. ‚dve vráta', ‚tri nožnice'), ako sme už na to neraz upozorňovali, sa v spisovnej slovenčine nepripúšťa.

Ešte treba doložiť vecnú poznámku. Keď hovoríme o pľúcach v bežnej reči, slovom *pľúca* rozumieme obidve ich časti — pravú i ľavú časť. Odborne sa tu hovorí a píše o pravých pľúcach a ľavých pľúcach (pozri Anatomické názvoslovie, SAV 1962, str. 479), a teda keď sa lekársky zásah (prípadne výmena) týka obidvoch častí pľúc, treba použiť spojenie *obidvoje/oboje pľúc.* — Ako vidieť, podstatné meno *pľúca* nestráca pomnožnosť ani vtedy, keď je reč o pravej a ľavej polovici tohto telesného orgánu (porov. *nohavice,* ale *pravá a ľavá nohavica*). K podstatnému menu *pľúca* (na rozdiel od češtiny) v spisovnej slovenčine nejestvuje tvar jednotného čísla, a to ani v odbornom štýle. Uvedenú vetu treba napraviť takto: ... *transplantovali dieťaťu nielen srdce, ale aj obidvoje/oboje pľúc.* Pre neodborníkov radíme písať: ... *transplantovali dieťaťu nielen srdce, ale obidve/obe polovice pľúc.*

G. Horák

Miera, rozmer, dimenzia. — Výskumný ústav živočíšnej výroby, Nitra: „V našich správach, oznámeniach atď. používame striedavo termíny *miera, rozmer, dimenzia* napr. v súvislosti s veľkosťou hrudníka alebo iných častí chovných zvierat. Sú správne všetky termíny?

Uspokojivú odpoveď na túto otázku dá konfrontácia jednotlivých významov slov *miera, rozmer* a *dimenzia* podľa Slovníka slovenského jazyka. Pri hesle *miera* uvádza sa v SSJ ako tretí význam tohto slova „rozmery, veľkosť udaná v ustálených mierových jednotkách" (napr. *šaty na mieru*). Pri hesle *rozmer* sa ako prvý význam uvádza „jedna z dvoch alebo troch hodnôt (dĺžka, šírka, výška), ktorou sa udáva miera niečoho v ploche (priestore), dimenzia", napr. *rozmery domu, rozmery nôh od čísla x po číslo y* atď. A napokon heslo *dimenzia* sa vykladá ako „rozmer (o dĺžke, šírke a výške)". Ide tu teda o značnú synonymitu všetkých troch termínov, ktoré sú jazykovo správne. Domnievame sa, že je tu potrebné iba sa rozhodnúť pre jeden z nich. Zdá sa nám, že najvhodnejší by bol termín *rozmer* (porov. vyššie opis jeho významu).

I. Masár

Termíny zmetanie, zmetok nevyhovujú. — Veterinárna stanica laboratórnej diagnostiky, Nitra: „Prosíme Vás, aby ste posúdili termíny *zmetanie, zmetok,* ktoré používame v súvislosti s graviditou domácich zvierat."

Sú to významovo nepriezračné názvy, ktoré nemôžu uspokojivo plniť funkciu odborných názvov. V odbornej literatúre sa v súvislosti so zakončením gravidity zvierat používa termín *pôrod.* (Pozri Chov zvierat, SVPL, Bratislava 1958.) Z tohto zistenia môžeme vychádzať aj pri ustaľovaní vhodných termínov na pomenovanie patologického priebehu gravidity. Namiesto termínu *zmetanie* odporúčame ako priezračnejšie pomenovanie *potrat* a namiesto termínu *zmetok* dvojslovný názov *potratený plod,* resp. *mŕtvy plod.*

I. Masár

Kragujevac — kragujevský, či kragujevacký? — Kolektív sadzačov Západoslovenských tlačiarní, odlúčená prevádzka v Trenčíne: „My sadzači sme toho názoru, že k názvu *Kragujevac* má byť príd. meno *kragujevacký.* Ale zákazník rokoval s naším vedením a presadil si na tlačive podobu *kragujevský.* Prosíme Vás o vyjasnenie tejto otázky."

Kragujevac je názov obce v Juhoslávii, zakončený na *-ac.* Ako sa bežne uvádza v Pravidlách slovenského pravopisu a v gramatických príručkách, srbochorvátske mená na *-ac* strácajú pri skloňovaní samohlásku *a,* napr. *Berac — Berca, Bercovi, Karlovac — Karlovca, v Karlovci.* V srbochorvátčine prípona *-ac* zodpovedá našej prípone *-ec.* Dôležitejšie ako rovnaký pôvod prípon *-ac* a *-ec* je z hľadiska dnešného bežného používateľa jazyka to, že v niektorých prípadoch existujú paralelné formy na *-ac* a *-ec.* Ide o dvojice názvov, ktoré sa navzájom líšia iba príponou, napr. *Petrovac — Petrovec.* K názvu *Karlovac* zas možno uviesť podobnú formu na *-ec* z Moravy: *Karlovec.* V niektorých prípadoch ide o veľkú podobnosť srbochorvátskej formy na *-ac* a slovenskej formy na *-ec,* napr. *Leskovac — Lieskovec.* Preto ani neprekvapuje, že k srbochorvátskym názvom *Petrovac* a *Karlovac* sa utvorili (a aj sa používajú) v slovenčine formy s príponou *-ec: Petrovec, Karlovec.*

Názvy na *-ec* sa v slovenčine skloňujú s vynechaním samohlásky *e,* napr. *Petrovec — Petrovca, Lieskovec — Lieskovca.* Takto, s vynechávaním samohlásky, sa skloňujú aj srbochorvátske názvy na *-ac,* napr. *Petrovac — Petrovca, Karlovac — Karlovca.* Takéto skloňovanie sa pri srbochorvátskych menách na *-ac* uplatňuje aj v tých prípadoch, kde neexistujú paralelné formy na *-ec* v slovenčine, napr. *Kruševac — Kruševca, Kragujevac — Kragujevca.* Skloňovanie srbochorvátskych mien na *-ac* s vynechávaním samohlásky *a* sa teda opiera o skloňovanie paralelných foriem na *-ec* v spisovnej slovenčine s vynechávaním samohlásky *e.*

Aj tvorenie prídavných mien od srbochorvátskych miestnych názvov na *-ac* sa opiera o tvorenie prídavných mien od slovenských miestnych názvov na *-ec.* Prídavné mená sa od názvov na *-ec* tvoria v spisovnej slovenčine dvojako: 1. prípona *-ský* sa pridáva k menu po odtrhnutí koncového *-ec,* napr. *Bystrec — bystrský, Tisovec — tisovský, Plešivec — plešivský, Lučenec — lučenský, Hlohovec — hlohovský, Málinec — málinský.* 2. Prípona *-ský* sa pridáva k celej forme mena, pričom prípona splýva s koncovým *c* na *-cký,* napr. *Dunajec — dunajecký, Rajec — rajecký, Inovec — inovecký, Važec — važecký* (tu je aj tvar *važtiansky*). Príslušné poučky o tom, kedy sa tvorí prídavné meno jedným alebo druhým spôsobom, sa podávajú v Pravidlách

slovenského pravopisu pri výklade o pravopise a výslovnosti spoluhlások pred príponami *-ský, -stvo* (napr. v deviatom vydaní z r. 1967 na str. 15—16). Pri dvojslabičných miestnych názvoch býva zakončenie *-cký*, napr. *Rajec — rajecký, Senec — senecký, Chlmec — chlmecký, Važec — važecký* (pri *Hronec* je však tvar príd. mena *hrončiansky*). Pri viac ako dvojslabičných miestnych názvoch koncové *-ec* pred odvodzovacou príponou *-ský* odpadá, napr. *Hlohovec — hlohovský, Lučenec — lučenský, Trnovec — trnovský, Tisovec — tisovský*. Ale aj tu sú výnimky. Od názvu *Harmanec*, hoci je trojslabičný, tvoríme tvar príd. mena bez odtrhnutia *-ec: harmanecký*. Pravidelne sa takto tvoria prídavné mená od českých názvov na *-ec* alebo od poľských názvov na *-iec* (vo výslovnosti *-ec, -iec*), napr. *Jablonec — jablonecký, Kostelec — kostelecký, Bílovec — bílovecký, Liberec — liberecký, Kamieniec — kamieniecký, Lubliniec — lubliniecký, Sosnowiec — sosnowiecky* a pod.

Názov *Kragujevac* je štvorslabičný. Pri domácich názvoch na *-ec* prevažuje pri viac ako dvojslabičných miestnych názvoch tvorenie s odtrhnutím koncového *-ec*, hoci sa tu uplatňuje i tvorenie s ponechaním celej formy mena (*Harmanec — harmanecký*). Podľa toho je tu možná podoba príd. mena *kragujevský* alebo *kragujevacký* (podobne *Kruševac — kruševský/kruševacký, Leskovac — leskovský/leskovacký*). Zdá sa, že sa dnes viac uplatňuje podoba *kragujevacký*. Tendenciu tvoriť tvar príd. mena od celej formy mena *Kragujevac* očividne podporuje rovnaké tvorenie príd. mien od inoslovanských miestnych názvov na *-ec* alebo *-iec*, ktoré sme vyššie spomínali. Táto tendencia je tým silnejšia, že názov *Kragujevac*, ako sme už na to upozornili, nemá v slovenčine zodpovedajúcu podobu na *-ec* (nemáme názov „Kragujevec"), ako je to pri pomenovaní *Petrovac — Petrovec*.

Ešte poznamenávame, že obyvateľské mená sa vždy tvoria od základov bez samohlásky *e* alebo *a*, teda nielen napr. *Lučenec — Lučenčan* (príd. meno *lučenský*), *Hlohovec — Hlohovčan (hlohovský)*, ale aj *Harmanec — Harmančan* (hoci je príd. meno *harmanecký* so samohláskou *e*), *Jablonec — Jablončan (jablonecký)*, *Kamieniec — Kamienčan (kamieniecký)*, a tak aj *Kragujevac — Kragujevčan, Leskovec — Leskovčan, Kruševac — Kruševčan* a pod.

L. Dvonč

Váhová kniha — vážna kniha. — Július Sabó, Dolná Bzová, okres Lučenec: „Prosím Vás, navrhnite vyhovujúci názov pre knihu, do ktorej sa zapisujú údaje o vážení. S označením *vážna kniha* sa nijako neviem zmieriť. Azda *kniha na váženie, kniha pri váhe* alebo čosi také."

Pomenovanie *vážna kniha* sa vo vymedzenom prípade naozaj pociťuje ako neprimerané. Príčina je asi v tom, že prídavné meno *vážny* sa častejšie používa vo význame „seriózny ako vo význame „týkajúci sa váženia". V tomto druhom význame ho aj Slovník slovenského jazyka V, str. 28 uvádza ako zriedkavé slovo. Ak sa oprieme o Slovník slovenského jazyka, prípadne aj o terminologické slovníky (napr. v pripravovanej príručke Železničná terminológia III zaviedol sa termín *váhový domček* namiesto nevhodnej podoby *vážny domček*), môžeme ustáliť vhodnejšie pomenovanie (názov) *váhová kniha*. V liste navrhnuté pomenovania *kniha na váženie*, príp. *kniha pri váhe* majú nevýhodu najmä v tom, že sú viacslovné a nie jednoznačné (napr. spojenie *kniha na váženie* dá sa chápať aj vo význame „kniha, ktorú máme, resp. treba vážiť".)

I. Masár

Kotláreň, strojáreň, šijáreň — kotolňa, strojovňa. I. Masár . 317
Obidvoje pľúc, oboje pľúc. G. Horák 318
Miera, rozmer, dimenzia. I. Masár 318
Termíny zmetanie, zmetok nevyhovujú. I. Masár 319
Kragujevac — kragujevský, či kragujevacký? L. Dvonč . 319
Váhová kniha, vážna kniha. I. Masár 320

KULTÚRA SLOVA, populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Ročník 2, 1968, číslo 9. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., odl. prev. 21. Komárno. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968.

Cena Kčs 3,—